Контрольный экземпляр

Бакъдар, вошал, цхьоагIо!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ГАЗЕТ

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 20 ДЕКАБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 128 (7942). ★ Мах 3 кеп.

ЛАЬТТА—АХАРХОШТА

ДИКАДАР ХЬАЛЛОАЦАШ

Советски фермерий истори дIадолалу зама я хIанзара яр.

ХIаьта а керда хIама атта дIадола а лац, атта дIа а додац. Дукха нийслу чоал ког бетта гIулакхаш, новкъарленаш, хьаштдале кердача гIулакхацара цабезам а. Цу хьакъе эггара хьалха дагайох аьрзеш санна шерра «тваъамаш» дIа-хьа а доаржадаь яда колхозаш, совхозаш, вешта аьлча, шоаш лаьттан дай хилара шекбоацаш хьабоагIа цар кулгалхой-чиновникаш. Дагардалац лакхехьарча нистанцешка гIолла кхаь-биъ бетта каьхаташ вIаштIехьдоахаш а лийна юххера а шийна лаьтта хьахоададайта венача арендаторага цхьан совхоза директора, аьннар: «Лаьтта-м са ма дий, цкъа социа дага а ваьнна баха безар Iа из го. Хьона дала сов лаьтта дац сога. Деррига а плана юкъе дахад».

Наьсаре а кхычахьа а дукха нийслу цу тайпара кердача гIулакха «баргалаш» етта моттигаш-м. Е вIалла пайдана доаца лаьтта лу арендатора, тIехьа тIа «букъ бизза» план IотIа а йилле, е вIалла ца луш вут.

Из бала тIакхоачаргбий-те кердача частника - ахархочоа а? Дукха хургбий-хьогI шоашта лаьтта къоастадайтара «хьышк» хьалкховдаде кийча бола нах? Лаьттах дола закон-м кастта арадувла долалургда. ТIаккха мишта хургья уж кхоачашдара механизм. Хаттараш дукха дагаух. Царех шийна хетар дийцар сога «Назрановский» совхоза керттерча экономиста Мальсагов Иналкъа Дауда.

— Iа яххача тайпара, лаьттан частник кIалвусаргва, — аьлар цо.— Совхозий директорашта, колхозий председателашта юкъе (кооперативщикаш-м аз бувца а бувцац) нагахьа саг нийслургвац частника лаьтта дала раьза волаш, нагахьа лой а — дикадар лургдац. Иштта я цу деша психологи. ТIаккха фу де деза? Цу частника оагIув хьаллоацаргбола да гучавала веза эггара хьалха. Из да ва — халкъа депутатий Совет. Ший территоре тIа бахаш болча наха дIадала лаьтта хила деза цун кара а. Мишта вIаштIехьдоаккхаргда из? Цу гIулакха механизм, сога хьаттача, укх тайпара хилча бакъахьа яр. Цкъарчоа, деррига лаьтта — Совета кара хилийта деза. Цул тIехьагIа цо из дIадекъ ший территоре тIарча организацешта, предприятешта, кхыча коллективни подразделенешта. Царна луча лаьтай доазув эшача ханна хувца а эргдаккха а бокъо я Совета. Бакъда, частникага кхаьча лаьтта кхычахьара доал, Iоткъам боацаш хила деза. ХIама эшац Советий Iаьдал даьннача хана хиннача система тIа вай дIатIадолхе. Сона, масала, дагадоагIа тхоай дезала доалахьа ши гектар лаьтта хинна. ХIаране ший дезала дукхалга, цар къахьега низ хиларга хьажжа хоададайтар шоашта лаьтта. Бакъда, шин гектарал совгIа лацар цхьаннена а. Iунал мишта дора оаха цу лаьтта аьнна, хеталу хургда хьона. ВIалла хала а доацаш дора. Лоалахой вIашагI а кхийте, юкъарча низаца дIадерзадора оахам, ялат дIадер, чуэцар. Цхьабараш дукъа йохка говраш хулийтар, шоллагIбараш нухмакха Iалашдора, кхоалагIбараш доанаш дагIа вордаш ейтар. Иштта нийсхонца дIахьа гIо-новкъостал а деш чакхйоахар оаха тхоай кхашкара кампанеш. Налогах доагIа ялат дIаденначул тIехьа юхе дисар тхоай коа чудахьар, хIаьта совдаьннар дохкар базар тIа а Iаьдалга а. Цу гIулакхо дикка паргIата баьхабар ахархой. ХIаьта а гаьна ялanзар из паргIато...

— Ерригача Россе цхьатарра мегаргйолаш хургйийхьогI юртабоахаме уж эргалонаш еш йола формаш?

— Хургьяц. Хила йиш а яц. ХIара района, республика, региона чурча хьалашка хьажжа вIаштIехьйяха еза уж. Масала, вай даха моттиг — лаьтта Iалаьмате къе я. Нагахьа санна, хIара сага массехк гектар лаьтта кхоачаш Россе моттигаш яле, вайцига сотенашца дагарбе безаш ба из боврам. Цудухьа, массайола формаш товргьяц вай долча. Хьажал, арендатораш ба, аьле массехк сага бIаьши бIаь гектар лаьтта дIалу совхозо. Кхаь-виъ механизаторо-арендаторо Iаьдала техникаца дIа а дув цу тIа ялат, саго новкъостал де ца дезаш шоаш кхе а ду, чу а эц. ХIаьта Iаьдала план дIаенначул тIехьагIа вож хьувкъам царна бус. ТIаккха тхо, юрта даха нах фу де дезаш да? Арендатораш болча а яц тхона болх бе моттиг, совхозе а яц, хIана аьлча, тхо механизатораш дац.

Лоацца аьлча, моттигерча хьашташка товргдолча тайпара мара вIаштIехьдаккха йиш йолаш дац лаьттацара гIулакх. Сога хьаттача, аз-м из аренда а из подряд а юкъе йоккхаргьяцар тхоай юртабоахама производствена. Укхаза эггара дикагIа товргйола форма я ахархой, фермерски зIамига боахамаш. Со теш цу гIулакхо мара юрта бахача наьха хьалтаро айергйоацалгах. Вайна гуш ма бий колхозех, совхозех боала пайда а. Iаьдала ахча хьатIахьерчаделга мара цар беш пайда бац. Аз-м яхац, совхозаш, колхозаш дIаяха. Наха эша лаьтта а кхоачам а баь баьнначул тIехьагIа йита а мегаргья, аьнна хет сона уж.

М. ЗАНГИЕВ,
тха собкорр.

ПЕРЕСТРОЙКА ХЬАЛХАЛАТТАРАШ

Шоай декхараш массаза а цIена кхоачашдеш, хьаьнала къахьегаш бола машинашъераш кIезига бац ГI. Ахриева цIерагIча Назрановски «Электроинструмент» заводе. Уж ба шоай завода а цун коллектива а сий лакхалоаттадеш бола производственникаш. МаIача наха нийса а царел тIех а къахьегама толамаш доахаш бола кхалнах а дукха ба заводе. Цар цIераш йоахача предприяте кулгалхоша эггара хьалхарчаца белгалйоаккхачарех цаI я Цурова Салмана Эсет. Машинашъерий балха тIа эггара халагIа лоархIачарех ба литейщика болх. Цхьабакъда, из атта йоаца професси укхазарча кхалнаха юкъе эггара хьалха кара а ерзаь, шийна уллув болх беча маIача нахал а тIех производственни толамаш доахаш хьайоагIарех я Эсет.

Вурийтта шу совгIа ха я нийс бера нанас литейщик йолаш болх бу. Цу шерашка ший профессех Iалаьмате дика кхийттай из. Цул дикагIа литейщик, шийна тIабиллача балха тIа тешамегIа новкъост яц тха литейни цехе, яхаш чIоагIа тешалду Эсета кулгалхоша. Долче, цунга хьежжа дог гIоздоахаш да цо доаха производственни хьокхамаш а. Цхьаккха смена дIаяхийтац цо ший норма 130—140 процент кхоачаш ца еш. Овсаре къахьегарал совгIа цхьаккха тайпа брак нийсъялийтац цо ший балха тIа. Долче, ОТК тIахьожамхой тешам беннарех я Эсет.

Ший опыт, дикагIйола балха методаш дог раьза а долаш дIайовзийт цо ший новкъосташта. Цудухьа цар массане а чIоагIа лоархIаш сийдеш я Э. Цурова. Хьаьнала къахьегаш, цунна балха тIа каратIдийннача дикача гIулакхий лакха мах а беш, дукха овгIаташ тийннад Эсета. Лоацца аьлча, бIаьха а сийдолаш а ба цун къахьегама никъ.

СУРТА ТIА: литейщик Э. Цурова.

И. ПЛИЕВА сурт.

ТIАДОАГIАЧА ШЕРА ЧОТАГIА

Шера план ханал хьалха кхоачашъяра шерра яхь йоаржаьяча Горячеводски бурув тохара балхий управлене денгара денга дукхагIа хул цоай план меттел тIаийца дола декхараш а кхоачащдаь бригадаш. Управленерча вурийтта бригадах ялхне ханал хьалха рапорт деннад бурув тохара шера задани кхоачашъярах. Царех цаI я буровой начальник Драворубов Алексей Ефремович керте латтача бурувдеттарий бригада коллектив. Цо хIанз йоаккхащ я «Терская» яхача кердача тохкама майдера № 2 йола скважина. Мелови тIоанашкара мехкдаьтта гучадаккхара проектагIа 6100 метр бурув а тохаш йоаккхащ я из.

Шера планагIа бригада коллективо тоха дезаш хиннар 3500 метр бурув дар. Ханал цхьа бутт хьалха из теха а даьккха, пачхаьалкхен план кхоачашъярах рапорт делар цо.

Дика да цун кхы мел дола технико - экономически хьокхамаш а. Ерригача балха ханах бурув тохача пайда эцаш яр 90 процентага дIакхоачайир цо. ТIехкхоачашйир коммерчески сухала задани. Къахьегама овсарле планагIа лаьрхIачул итт процент лакхъяьй.

Химически реагенташ, утяжелитель, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах бурув тохарга дIабода мах лохбарах бригада бурувдеттараша укх шера пачхаьалкхенна кходаь ахча цхьа миллион совгIа сом да.

Уж толамаш доахача къаьстта дика къахьийгар сменни мастераша Попов Александра, Якудин Михаила, бурувдеттарий гIончаша Корнаков Владимира, Руденко Виктора, Чубаренко Владимира, кхыбараша.

Г. ЛУКЬЯНОВ.

БАРТ БОЛАШ ЯЬ РЕШЕНЕШИ ГIУЛАКХАШИ ЭШ

СССР халкъа депутатий йиълагIча Съезда

Оаха хоам баь ма хиллара 17 декабре ден повесткагIа дола дешаш дувца доладир СССР халкъа депутатий йиълагIча Съезде.

Дош делар мандатни комиссе председатела **Б. В. Гидаспова.** Цо аьлар, аргIан йоаца кхоалагIа Съезд хинначул тIехьагIа СССР халкъа депутатий состава юкъе цхьадола хувцамаш хиннад. Депутатски полномочеш ханал хьалха совцарца дувзаденна территориальни хоржамий кхаь округе, къаман-территориальни кхаь округе, общесоюзни общественни шин организаце дIабаьннарашта меттел СССР халкъа депутаташ хоржаш хоржамаш даьд. Докладчика хоам бир, СССР Центризберкома председатела хоамага ла а дийгIа хьачуденнача документашка а хьежа, мандатни комиссе хержача СССР халкъа депутаташта яь регистраци законагIа лаьхIай.

Съездо тIаийцар СССР халкъа депутатий полномочеш нийса лархIарах бола соцам.

Сайрнийнарча заседане «Дешашкара гIулакхашка довла, хаьдда хьалхашкахьа гIо» яха мехкарча хьалах йола доклад йир СССР Президента **М. С. Горбачева.**

Пренешна къамаьлаш дир КПСС Татарски обкома секретара **А. П. Лаврентьева,** СССР Лакхехьарча Совета Iилмана йолча Комитета члена **В. М. Рябкова,** Казахстана Президента депутата **Н. А. Назарбаева,** регионашта юкъерча депутатски группа тIадилларах къамаьл даьча **Г. Х. Попова,** «Союз» яхача депутатски группа цIерагIа къамаьл даьча **Ю. В. Блохина,** депутата **С. Б. Сараева,** ветеранийи инвалидийи гIулакхашта йолча парламентски Комитета члена **А. И. Голякова,** Дагестана Министрий Совета Председатела депутата **А. М. Мирзабекова.**

18 декабре съезда Iуйрийнара заседани **А. И. Лукьянов** председатель а волаш дIайолаелар. Иист ца хулаш минот яьккхар укх деношка цIаьхха кхелха СССР халкъа депутат, Абхазе партийни организаце дукхача хана кулгалхо хинна Б. В. Адлейбу дагалаьца.

Цул тIехьагIа съезда секретариата кулгалхочо **А. П. Яненкос** информаци йир СССР Президента доклада мехка бахача наха ма дарра аьлча, сихха теркам тIабахийта хилара. ДукхагIбарашкара хьакхаьчача телеграммашка хьежача а еттача телефонашка ладийгIача а доклад конструктивни а я, дукха пайдане предложенеш чулоацаш а я.

Секретариата кулгалхочо хоам бир иштта, Президента докладагIа йолча пренешка къамаьл де 439 депутат дIаязванна хиларах. «Союз» яхача группа предложени оттайир СССР арахьарча политика хьакъехьа СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра отчетагеи СССР КГБ председатела информацегеи ладувгIа, аьнна. Секретариата лоархI ден повесткагIа долча деша хьакъехьарча дискуссе цар къамаьлаш дича кхоачамхургболаш.

Мехкарча хьалахи хIанз этта кризисни социально-экономически а политически а чоалхане ситуаци дIаяккхара де дезарехи долча дешa хьакъехьа дIайолаьяча пренешка къамаьлаш дир депутата **Н. Н. Гриценкос** — къахьегама, маьхашта, социально - политикана йолча Союза Совета комиссе председатела, депутата **В. И. Лисицке,** Белоруссе Компарте ЦК Хьалхарча секретара **А. А. Малофеева,** Мордовски АССР «Россия» яхача госплемзавода директора депутата **А. В. Долганова,** Полтавщинерча Лищеновски цIен-интерната отделене заведующе депутата **Н. А. Косьяна,** Узбекски ССР президента депутата **И. А. Каримова,** колхозий Союзни совета председатела **И. И. Кухара,** Эстонски ССР Лакхехьарча Совета председатела **А. Ф. Рюйтела.**

Хьалхара перерыв чакхъяьнначул тIехьагIа хиннача заседане председателал деча **Б. Н. Ельцина** къамаьл де дош делар СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета союзни а автономни а республикаш, автономни областаши округаши социальни а экономически а дегIайоалаяра дешашта йолча Комиссе члена **С. Я. Пальчина,** цIе байракха Сибирски военни округа командующе депутата **Б. Е. Пьянкова,** халкъа депутатий Астрахански областной Совета председатела **И. Н. Дьякова,** Литверча польски къамах болча наьха цIерагIа къамаьл даьча депутата **А. П. Бродавске,** СССР Лакхехьарча Совета халкъа депутатий Советий балха, управлении самоуправлении дегIайоалаяра дешашта йолча Комитета председатела заместитела **Т. Н. Дудкос,** Латвийски ССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела **И. О. Бишера,** Иркутски областерча «Усолье» яхача агропромышленни комбината генеральни директора **И. А. Сумарокова,** Молдова ССР премьер-министра хьалхарча заместитела **К. М. Оборока,** кхыболча депутаташа.

Съезд дIахо болх беш я.

(ТАСС).

Депутатаца Б. Богатыревца хинна вIашагIкхетараш

Ховш махиллара укх деношка чакхъяьлар РСФСР халкъа депутатий аргIан йоаца Съезд. Цунах ший тайпара исторически форум лархIа мегаргья. ХIана аьлча, цига депутаташа тIаийцар чIоагIа лоархIаме дола Лаьттан хьакъехьара Закон. ХIанз нах лаьтта эца йиш йолаш ба. Фермерски боахамаш хьаде бокъо лу Законо ахархошта. Бакъда, Съезде депутаташа цул совгIа Россе экономика эргаяккха таро луш дола бе-бе лоархIама законаш, соцамаш тIаийцар. Съездо ший болх чакхбаьккхачул тIехьагIа, депутаташ шоай харжархой болча цIабийрзар. Иштта вай депутата Богатырев Бембулата а ший керттера декхар лаьрхIар — харжархошта хьалхашка ше а Костоев ИбраьхIима а цига баьча балхах йола отчет яр, царца шийна хетачох дагавалар.

РСФСР халкъа депутата Б. Богатырева укх деношка вIашагIкхетараш хилар Наьсаре, Пригородни районашка бахача нахаца. Шоай депутат воагIа, аьнна, хеза гулбеннача боккхийча наха, кхалнаха, бераша хьахьокхар, шоашта из везаш, цо леладеча гIулакхашта раьза хилар. Цудухьа, цун вIашагIкхетар чакх мел даьнна зал, кхыметтел ура латта а тIехьа моттиг йоацаш, тIанк, аьнна, йиза яр.

Цига депутата отчетага ладийгIачул тIехьагIа, могабир Богатырев Бембулата а Костоев ИбраьхIима а цу съезде баь болх. Къаьстта наха баркал аьлар царна, съезда балха повесткана юкъе хинна доацаше а, репрессеш яьча халкъий бокъо меттаоттаяра дош дувцийта оттадарах, цу хьакъехьа берriга депутаташ тIехьа а баьха, политически репрессеш ярах Iазап лайнача халкъий бокъо йизза меттаоттаяра бола соцам съездага тIаацийтарах. Харжархоша из соцам гIалгIай пачхаьалкхе меттаоттаяргахьа баьккха боккха гIа санна лаьрхIар. Долче, харжархоша соцам бир, хIанз халкъа депутатий Съезд санна йолча йоккхача форумо а Россе кулгалхоша а вай дош къоастаделга шоай хьалхара декхар лоархIача хана, из лакхарча, пачхаьалкхен боараме дувцача хана, сухал бар, чрезвычайни съездаш гулъяр харцахьа долгах. Цигача цаь гIалгIай халкъа шоллагIча съездо хержача Оргкомитета тIадиллар, сих ца а луш, репрессеш яьча халкъий хьакъехьара Закон тIаийцачул тIехьагIа. РСФСР Лакхехьарча Совета Председатель Б. Н. Ельцин вай долча веначул тIехьагIа, аргIанара гIалгIай халкъа кхоалагIа съезд чакхъяккхар. ХIаьта хIанззе цунна кийчо яра болх дIаболабе беза, аьлар.

РСФСР халкъа депутата аргIанара вIашагIкхетар чакхдаккха дезаш дар Малгобекски районе. Цу вIашагIкхетарах лаьца дувцалехьа, хьалха тхоашта новкъа хиннача цхьан хIамах ца аьлча далац тхо. Укхаза из вIашагIкхетар хургдолга дIахайташ, шозза-кхозза моттигерча радио гIолла кхайкадаьдар, иштта цу хьакъехьа районни газето а харжархошка хоам баьбар. Тхо МагIалбике хьакхаьчар, из вIашагIкхетар дIадоладалалехьа цхьа-шин сахьат хьалха. Харжархой гулбе, аьнна, белгалъяь моттиг яр городской Культура ЦIа. Цудухьа долххаше а цига тIадахар тхо. ХIаьта Культура ЦIен наIараш тIа: «Культура ЦIа ремонта дIакъайлад» яха доккхача алапашца яздаь плакат бIаргадайча, цец-амагIа даьлар тхо. Сенца дувзаденнадар Iан юккъе Культура ЦIа ремонта дIакъовлар? Цу хаттара дух тIа довла гIерташ ха йоаергьяц вай. Массанена а хов, ремонташ ахкан замалахьа чакхйоахалга. Документаша яхачох, укхаза а ремонт хьогте чакхъяьккхай. Цул совгIа, наха тхога яхачох, цхьа-шин ди хьалха болх беш а хиннад Культура ЦIа. Кхыйола факташ ца йоалайича а шо кхийтта хургда, сихбенна Культура ЦIен йоккхагIйола зал ремонта дIакъовлар, депутатэца Б. Богатыревца вIашагIкхетар чакх ца далийтара цхьаболча наха хьовзадаь хIама долга. Тхога хьаттача, Б. Богатырев, иштта вай гIулакха са ца кходеш къахьегаш боахка кхыбола депутаташ ца лархIар, уж хьахержа дола гIалгIай халкъ ца лархIар санна да из. Кхымелдар дIадаьлча, депутатий статусах долча Законага диллача а, моттигера Iаьдал декхарийла дар царна харжархошца вIашагIкхетара мел эша хьалаш Iалашде. ФуннагIа-моллагIа дале а, из укхаза даьдацар. Цунца цIаьккхаза а гучадаьлар, вай къаман юкъера барт бохар ловш бола нах юкъе кхесташ хилар. Из вай массане а уйла е езаш хIама да.

МагIалбике хIаьта а уж ийрча гIулакхаш леладераша дагахиннар чакхдаланзар. Из чакхдалийтанзар цига бахача наха шоаш. Б. Богатырев хьакхаьчав, аьнна, дIахезача, нах гулбала болабелар. Дукха ха ялалехьа зал хьалйизар. ХIаьта бeзаме, хоза тIаийцар харжархоша шоай депутат.

Ший къамаьл дIадоладеш Б. Богатырева дийцар РСФР халкъа депутатий аргIане йоацача Съезда балхах, цига тIаийцача документех лаьца. Харжархоша чIоагIа теркам тIабахийта ладувгIар, цо мехка кулгалхошца хиннача вIашагIкхетарах дувцача хана.

— Съезда хьалхарча дийнахьа са аьттув баьлар, цига дакъа лоацаш хиннача СССР Президентаца М. С. Горбачевца вIашагIкхета а вай проблема ювцаш тоъал дукха къамаьл де а, — аьлар Б. Богатырева. — Аз цунга мадарра дийцар гIалгIай халкъа тахан эггара чIоагIагIа къувлачох, из цхьаккха бокъо йоацаш дахилга, цо харцонца дIадаькка шийдар мара наьхадар хьа ца дехалга. Аз цунга дIахо къамаьл деш аьлар: Михаил Сергеевич вай пачхьалкхен доалде эттача дeнз Iа леладеча гIулакхашца берригача наха а доазол дехьарча мехкашта а везавеннав Хьо, тIаийцав Хьо. Бакъда, цхьан хIамана гIалат ваьннав Хьо, СССР Президента декхараш кхоачашде репрессированни халкъий бокъонаш йизза меттаоттаярца дIа ца волаваларах.

— Аз кхетабу хьона чубоалла бала, бакълув хьо, — аьнна, жоп делар сога Михаил Сергеевича. — Бакъда, цул ХьалхагIа аз дергдолаш хIама дацар. Цхьабакъда, со юхатеттарех цаI да, вай мехка къамашта юкъе этта чоалхане хьал. Со кхер, сухал бича шоллагIа Карабах хьахиларах. ХIаьта, гIалгIай халкъо оттадаьча дешах лаьца аьлча, аз шин дагара а воацаш ях: шун проблема къоастаянза яргьяц.

Сона СССР Президента М. С. Горбачева тIадиллар, сабарца, эзделца, хьаькъалца гIалгIаша шоай дош оттадарах, ше чIоагIа раьза волга дIахайтар, из бахьан долаш ший цIерагIа гIалгIай халкъа доккха баркал алар.

ТIаккха Богатырев Бембулата дийцар ше а РСФСР халкъа депутата Костоев ИбраьхIама а, политически репрессеш ярах Iазап лайнача халкъий бокъо меттаоттаяра соцам тIаэцийташ, съезде баьча балхах.

— Тхо, хьалхагIа цу соцама проект кийч а яь 150 депутатага кIала кулг а яздайта, Б. Н. Ельцина тIадахар, — аьлар Б. Богатырева. — ХIаьта Борис Николаевича, оаха кийчъяь проект мога а я, из дош дувца кийчде, аьлар. Иштта цо новкъостал дир тхона. соцама проекта 1070 экземпляр кепа а теха, депутаташта юкъе дIа-хьа йоаржае. ХIаьта из соцам тIа мишта йийцар телевидене, радио, массови информаце средствашка гIолла ховш ма дий шоана. Цудухьа цох лаьца кхы дувца дезац, аьнна, хет сона.

Цул тIехьагIа Б. Н. Ельцинца кхы а вIашагIкхетараш хилар са. Цо хьахайтар, вай мехка ше ванза Iергвоацалга. Дийцар, гIалгIай автономи меттаоттаелга ше мишта кхетаду. Из шек вацар Пригородни район а Малгобекски района цхьадола лаьтташ а гIалгIашка юхалургхиларах. Амма, город Орджоникидзеца дувзаденна дош къоастадара малагIа никъ лохаргба хац сона, яхаш вар из. Аз цунга дIахайтар, гIалгIаша цIаккха а шоай город кхычарга ютаргйоацалга. Городах дола дош нийсхонца къоастадара, сайна бакъахьа хета предложенеш елар аз: бартаца город хьаяларах бола никъ кора ца бича, 1933 шера хиннача хьал тIа юхадаьхкача мегаций вай. Аз дIахайтар, фуннагIа-моллагIа дале а, гIалгIай пачхьалкхен учреждeнеш Тийрка аьтта оагIорахьа уллача городе хиланза яргйоацалга. ТIаккха Борис Николаевича аьлар, со шуннцига хьакхаьчача къоастаде хьожаргда вай из дош.

Иштта Б. Богатырева ший харжархошка хоам бир, дукха ца говш хургйолча РСФСР Лакхехьарча Совета сессе репрессированни халкъий бокъонаш йизза меттаоттаярах дола Закон тIаэца лаьрхIа долга.

Къамаьл чакхдаьнначул тIехьагIа, Б. Богатырева хаьдда жоп делар харжархоша тийнача дуккхача хаттарашта. Цул тIехьагIа, вIашагIкхетаре корта а болаш къамаьлаш дир Малгобекски УБР-а болхлочо Доскиев Мурада, Цечоев Лаьчас, Ахильгов Башира, горсовета депутата Мамиев Iалихана, Келигов Закрес, партеи къахьегамен ветерана Сампиев Хьажбикара, Богатырев Абос, дуккхача кхыча харжархоша. Цар баркал аьлар Б. Богатырева, ше цIакхоаччашехьа шоаш долча ва цунна дагадохарах, са паргIата доаккхаш бола хоза хоам барах. Къамаьл даьраша йоахар, хIанз кхийттад тхо, вай пачхаьалкхе меттаоттаяра дош къоастадар цIаккха ца хиннача тайпара гарга долга. Цудухьа тахан сихденна чрезвычайни съезд е езаш вайна тIакхаьча хIама дац. Из дош вай СССР халкъа депутаташа Дарсигов Мувсас, Фаргиев Хьамзата, РСФСР халкъа депутаташа Богатырев Бембулата, Костоев ИбраьхIима, Оргкомитета хIанзалца хьа дIакхийхьача беса дIахо а парламентски наькъаца чакхдаккха деза. Цар Iалаьмате дукха къахьийгад гIалгIай халкъа бокъо яккхара, цудухьа оаха цхьаннега а доадайтаргдац цар давр, йоахар гулбеннача наха.

Из харжархоша а чIоагIдир шоаш тIаийцача резолюце тIа.

М. БАРАХОЕВ,
Х. ШАДИЕВ.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

СОЦАМ

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН СИМВОЛАШ ХЬАЯРА ЙОЛЧА КОНКУРСА ХЬАКЪЕХЬА

Нохч - ГIалгIай Республика Пачхахьалкхен суверенитетах йолча Декларацега хьежжа Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

1. Конкурс кхайкае Нохч-ГIалгIай Республика пачхахьалкхен символаш хьаяра: Республика гимн, герб, байракх.
2. ХIара могаяьча символа лаьрхIа 1000 сома боараме ахчан преми оттае.
3. Конкурс чакхъяккхара ха оттае — 1991 шера 1 апреле кхаччалца.
4. Лакхехьарча Совета халкъа образованена, Iилмана, культурана, дина, кхетам балара, этикана, спорта йолча комиссе 1991 шера 1 январь хьатIакхачалехьа предложенеш кийчйойла конкурсни комиссей состава хьакъехьа.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместитель
А. Н. ПЕТРЕНКО.

г. Грозный.
1990 ш. 14 декабрь.

ОРГКОМИТЕТО ХОАМ БУ

укх шера 22 декабре 13.00 сахьат даьлча Нохч-ГIалгIай пачхаьалкхен филармоне зале (г. Грозный, Орджоникидзе цIерагIа проспект, 101) РСФСР халкъа депутаташ Б. Б. Богатыреви И. Ю. Костоеви харжархошца вIашагIкхетарг хиларах.

ГIалгIайчен автономи юхаметтаоттаяра йола Оргкомитет.

Деклараци ювцаш

МалагIа суверенитет еза шоана?

Кердача Союзни договора проект кепатеха араяьккхай. Кепайоазон тIара дешаш а телерадио чу гIолла хозаш а да вайна СССР дерригача къамийн халкъийн кхелашта Iалаьмате боккхача лоархIаме долча цу документах хетараш — цу дакъе сов бебе дараш а. 1990 шера 27 ноябре Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета аргIан йоацача йиъллагIча сессе НГIР пачхахьалкхен суверенитетах йола Деклараци тIаэцарца дувзаденна хургдолча Союзни договора йизза бокъо йола субъект а хинна дIаэттай вай республика. Цудухьа, цу документах лаьца сайна хетар а ала ловра сона.

Союзни договора проекта ларде яхкача принципий хьакъехьа дийцача, белгалдаккха мегаргда, цхьаннегара дIаиккхача, цу ерригача принципех ала хIама ца хилар, хIаьта цу цхьанне тIа аьннад: «ХIара республика — договора доакъашхо суверенни пачхахьалкхе а шийн территоре тIа дизза пачхахьалкхей доал шийга долаш а я...» (белгалдаьккхар со ва. — А. У.).

ГIулакх миштад аьлча, цу принципо Республика суверенитет толхаю, хIана аьлча, союзни республика хила йоагIача суверенитетах цхьа дакъа дIадоаккх цо. Белггала бакъ а долаш, республика йизза йола суверенитет из шийн мукъагIа хилара маIан долаш я мехка чухьа санна, иштта пачхахьалкхен доазонел арахьа а. Цудухьа, цу хьалхарча принципацара, нагахьа санна бакъдар дувца вай доахке, дIадаха деза: «...шийн территоре тIа пачхахьалкхен доал шийга долаш а я» яха дешаш.

ДIахо, договора проекта 1—4-гIча статьяшта дукхьала ала хIама дац. Цхьабакъда, 5—18-гIа статьяш овлангара денз хувца езаш я проекта хьалхарча принципага хьежжа, укх тайпара хургйолаш: «ХIара республика — договора доакъашхо суверенни пачхахьалкхе я».

Масала, проекта 11 статья тIа яздаьд: «...СССР Лакхехьарча Совета шин палата я: Союза Совети Къамий Совети, Союза Совет берригача мехка бахача наха хорж хоржамий округашка гIолла цхьатаррарча боараме хархархой а болаш. Къамий Совет вIашагIйолл республикай Iаьдала лакхерча представительни органийн къамий-территориальни образованей Iаьдала органийн делегацеех, дага а яьнна оттабаьча боарамагIа...».

Цу статьяи чулоацам дика тарлуш ба республикай толхаль суверенитет йолча проекта хьалхарча принципаца, дукхьала ба толхадаь цхьаккха хIама доацача суверенитета принципа. ХIаьта цу хьакъехьа лакхе къамаьл а хиннад.

Нагахьа санна суверенни республикаш бокъонца цхьатарра бокъонаш йолаш хилар дезаш вай дале, тIаккха ерригга суверенни республикаш СССР Лакхехьарча Совета а ерригача кхыча представительни органашка а йиза бокъонаш йолаш бола депутаташ цхьатаррарча боараме а болаш хила еза хIара республикерча хархархой, дукхалга хьежжа а ца хулаш.

ДIахо, проекта 11-ча статья тIа, вайна магарра, аьннад, Къамий Совете союзни республикай парламенташкара делегацеш хургья, вешта аьлча, СССР Лакхехьарча Совете бахийта депутаташ ца а хоржаш, делегаташ ухийтаргба. Цунна раьза хила йиш я мотташ вац со, хIана аьлча, территориально-къамий округашка хоржамаш а даь мара Iалашдуларгдац къамий викалаш бокъонца цхьатаррарча бокъонегIа цига бохийталга.

Иштта маIан долаш нийсъе езаргья, сона хетачох, Союзни договора еррига вож статьяш а.

Юххера а белгалдаккха ловра сона, хIара республика, пачхахьалкхен суверенитетах йола Деклараци дIакхайкаеш хилча, суверенни пачхахьалкхений кердача Союза цхьатарра бокъонаш йола член хила ловш хилар юкъера дIадаккха йиш йоацилга.

А. УЖАХОВ,
технически Iилмай кандидат, Грозненски мехкдаьтта института доцент.

НИЙСА РЕШЕНИ ТIАИЙЦАЙ ВАЙ!

Цхьанна а хIаманца вай е цецдаха а, е гIаддига а йиш яц, аьнна, хеталу. Селлара дIаьхийн дизаи да вахар политически событешца.

ХIаьта а, укх шера 27 ноябре хиннача событе — Нохч-ГIалгIайчен пачхахьалкхен суверенитетах йола Деклараци тIаэцаро республике мел бахача наьха уйла тIаэзай, цар хьаькъалаши дегаши тIадерзадаьд шийна.

Ала деза, Деклараце проект кийчъеш Республика Лакхехьарча Совета комиссешка массехк бетта болх баь хилар. Пресса тIа кепатеха араяьккхай итт проект. Общественносто кIезига предложенеш еннаяц документа цхьаццайола положенеш нийсъяран хувцаран тIаерзаяь. Вешта, Деклараци сессе ювцара хьал ше а дар демократически хьисап долаш. Къаьстта лоархIаме да Деклараци хьаллоацаш нохчаша а, гIалгIаша а, эрсаша а цига даь къамаьлаш. Суверенитет хьаллоацаш къамаьлаш дир дуккха а дукхагIа болча депутаташа, хIаьта дукхагIбарашта хетарел башхагIа дола шоашта хетараш дувца таро еннаяр из ловш мелбарашта.

Деклараци тIаэцарах дийца хабараш дувза безам бац са вай Союза а Россена а юкъера хьадаьннад, яхаш шоллагIча дийнахьа центральни информационни ведомствашка чакхъяьннача, кIаьдда аьлча, дезинформаца.

Дукха нах хьалхьоабаь керттера бахьан — из да воих республикай санна цхьатарра бокъонаш а йолаш суверенни пачхахьалкхене даха ловча вай республикерча дерригача халкъашта дагадаьллар, юххера а, кхоачашхулаш хилар.

Вай Деклараце тIа сона эггара дикагIа хетар фуд аьлча, из да паргIато луш из хилар. Юкъ-юкъера хержача наха луш йола паргIато а йоацаш, массанена а йола паргIато. С. Х. Нунуева группо оттаьча Деклараце проекта тIа маьллара, бIаьш шерашка паргIатонга кхача гIийртачей Даьхенцара, шоай наьна кхуврчашцара къастара сагото яйзачен нохчийн гIалгIайн халкъаша цIаккха а хулийтаргдац мела яь а кхыча халкъий паргIато IотоIаергйола хIама. Бокъонца иштта йоах республикерча массе а къамах болча гражданий бокъонаш закона гарга цхьатара хилар хьакхайкадеш йолча Деклараце 4-ча статья тIа.

ХIаьта а аланза даргдац, республике бахача нахах цхьадолча даькъо, дукхагIча хьале эрсий мотт лебераца, Деклараци цхьатара тIанийца хилар. Из хьахьекхар дукха ха йоацаш республикерча къахьегама коллективашка хиннача вIашагIкхетаре сога даьча дукхача хаттараша а. Бе-бе хаттараш дукха дар. Наха хеттар: халкъаца шерра дага доалаш, референдум ца еш хIана тIанийцай Деклараци. Шекбаьна къамаьлаш а дора — Россегахьарча новкъосталах а даьнна моцалаи шелалаи кIалдитадац-хьогI вай воаш. Деклараци тIаэцаро лоарзагIдоахаргдоацал-теш къамашта юкъера гIулакхаш.

Болхлой коллективашца къамаьл деча хана аз цкъа санна дуккхаза а белгалдаьхар: сел иштта вIаши во довз вай халкъашта воаш? ВIаши ца тешен кхерен хIамаш да вай? Вехктокхама гарга кхерам хиларах даьхад вай итташ шерашка цхьана, машарен барт болаши, тIаккха, юххера а, тахан вайна юкъе латта сатем — из кхерарах да, саг маьршача вахарах дог тийшан из дезаши хиларах а доацаш.

Вай Деклараце тIа дIаяздаь латт... «Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совето пачхахьалкхен суверенитет торжественно дIакхайкаю цун ерригача территоре тIа, хоам бу демократически правови пачхахьалкхе хьае лаьрхIа хиларах». Эггара тIеххьара дешаш теркалдел оаш! Бакъда, мел хала дале а, 1917 шерарча Октябрал тIехьагIа 73 шу даьлча денз хIанз мара долалац вай бокъонца демократически йола, бокъонца правови йола пачхахьалкхе хьае.

Бакъдар аьлча, халкъа эггара лоархIамегIа дола законаш, акташ, кхыдараш референдум а еш тIанийде дезаш дар! ХIаьта вай мехка-м кхыметтел цу тайпара закон а мича хиннад. Из вайцига хIанзчул тIехьагIа хила дезаш да. Деклараци халкъа законни викалаша, депутатий дукха а дукхагIа йолча голосаша тIанийцай.

ХIаьта Росси йоацаш республикага шийга ше кхоабаюларгйий яха хаттар аз-м нуст доацаш, вай республикерча дерригача халкъий гIулакх дайдеш да аргдар. Цу хаттара жоп луш, аз, цкъадале, доаладергдар, сай цхьан коллего сессе аьнна дешаш: «Республикага цхьаккха хIама кхачаяц мах боацаш, массайола хIама ахчах ийяьй», шозлагIа-дале, нахага аз дIаьяхад: Деклараци тIаэцар е Союзах а, е Россех а хьахадар дац. Цу хьакъехьа хьадда жоп деннад республика Лакхехьарча Совета Председателя Д. Г. Завгаева Центральни телевидене «Время» яхача программана еннача интервьюца: Нохч-ГIалгIай Республика пачхахьалкхен суверенитетах йола Деклараци тIаэцаро хоададац Союзацарен Россецарен экономически, политически, культурни бувзамаш, вешта аьлча уж кхы а чIоагIагIа, кIоаргагIа, шерагIа хургда.

Нохч - ГIалгIай Республика суверенитет хьакхайкаяр — из цо ше гонахьарча дуненах, Союза кхыча республикехи Россехи хьакъоастаяр дац. Из дукхьала хургдар нийсача хIаманна, пачхахьалкхенашта юкъе хIанзарча уйланца леладеча гIулакхашта, гIулакхий дерригача экономически, политически культурни, кхыча доакъошка сихъенна интеграци хулаш латтача хана, паргIатача экономически гIулакхашта меттел дIаоттаде мегарг а долаш кхыдараш доацача хана.

Вай суверенитето лерхIар республике дахача дерригача халкъашта дикеи тоаденнеи вахар Iалашдар да, хIаьта цунах дикадар хургда, нагахьа санна вай барт тайна, цхьан наькъагIа болх бой.

С. САЛАЕВ,
Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета член.

ВОАЙ КХЕЛА ХЬАЛХАРА БЕХКТОКХАМЕ ДА

Республика пачхахьалкхен суверенитетах йола Деклараци тIанийцача денз ха дукхагIа дIа ме йода, дукхагIа дог теш, бокъонца вай кхела хиланза яргйоаца, Нохч-ГIалгIайчен дерригача халкъий граждански барт-цхьоагIо хилийтарга, уж кхотадарга бода никъ хьабеллаш йола решени вай тIанийца хиларах.

Вай сийлахь - йоккхача Даьхено йоаккхаш йола хален саготен ха вайх а хьокхаеннай. Къам юхадийндаларца дола дикахетари къамашта юкъерча проблемай беза мухьи — уж тахан вайна гуччахьа латташ дола хIамаш да. Ираза, республике дахача халкъий хьаькъало йиш хилийтаяц зуламашка вай маьрша вахар толхаде. Цхьабакъда, къамашта юкъерча гIулакхий даькъе республика доазонел арахьа хьувзача юхамаччахьарча процессаша, хIара деннарча вахарера экономически хьалаш чоалхане оттаро, тIанийцача Декларацех унахцIена доаца хабараш дувцаро, цхьаццаболча экстремисташа еча коапаша кхоанарча денах шекбоах республикера цхьабола нах. Фу аргда цу хьакъехьа? Пачхахьалкхен суверенитета хьакъехьа тIанийцача Деклараце цхьанна а тайпара IотоIаяц республике дахача цхьанна а халкъа бокъонаш, кхыча халкъашта гарга цхьаккха тайпа совленаш лац цхьаннена а. Вай дерригаш а, моллагIча къамах дале а, закона гарга цхьатара бокъонаш йолаш да. Вай дIахорча дерригача вахаре духхьал закон, аллха закон да эггара керттердар.

Со кIоаргга дог тийша ва, тахан, вай республика вахарерча селлара бехктокхамеи исторически долча сахьата, къамашта юкъера тоам вай цIагIа хилийтараи чIоагIбараи хьалхара керттера бехктокхам эггара хьалхарча а аргIанне вайна, нохчаштеи гIалгIаштеи, тIабужаш хиларах. Со дог тийша ва, адамашцара цIена дог-уйла, нийсхо, цхьатара бокъонаш, доттагIал, паргIато Iалаьмате еза лоархIаш хиннача вай даьша таханарча ноахалга васкет деш дитача масало вай нийсача наькъагIа дугаргдолгах, цIаьхка а историе йовзийта интернационализм, машарцареи дикашцареи безам хьахьокхаргхиларах, вайнаьха вахара керттера принцип а хинна из латтилгахи массаза а латтаргдолгахи.

Республикерча дерригача халкъий кхел цхьатарра хала хиннай, цудухьа вай массане а цхьана хьалъянза яргъяц воай кхоане. Берригаш а тIахьех аз массанена а дикадар хилийтар дукхьа оарцагIбовлара.

Л. УСМАНОВ,
Нохч - ГIалгIай Республика халкъа депутат.

ТЕРКАЛБАЦ...

Сунженски районе хьалхара арендагIа баьлар С. М. Кирова цIерагIча колхоза къахьегамхой. Атта дац моллагIа керда гIулакх карадерзаде. Дукха йорт етта йиззар тха лерттIа болх вIаштIехьабоаккхаш, — дувц колхоза толашагIа волча арендатора Исаев Ильяса. Цхьабакъда, атто а ца лехаш болх бе безам а болаш волчо леладер зехьа ца довлга-м теш укхазара арендатораш.

Шерагара-шерага лакхагIа ба кхашкара чуэцаш бола пайда. Духхьал ИсаевгIар виъ сагах латтача звенос шоай кулгашца хьалкхеяь дIачуелар ши бIаь ах бIаь тонн хьажкIаш, иззал горох, кхо бIаь тонн совгIа кIа. Цунах гучадоал цар хьийга къа зехьа ца дайналга. Шовзткъеи итт эзар сомага дIакхоачаш пайда чубихьар хьаьнала къахьийгача звенос. Иштта доккха беркат даьлар цар баьча балхах колхоза а. Дика къахьийгар ялат кхедеш хиннача кхыйолча бригадаша а. Цудухьа, заданел совгIа боахама кхашкара чуийцар итташ тоннаш кIа, хьажкIаш, кхыйола культураш а.

Доахан Iангара дахара а цар хьалуш йола продукци лакхъялара а мазшиа ялат, свекла, силос, йол, кхыдола доакъар хила деза.

Соахкарчул дукхагIа доакъар Iалашдаьд оаха карарча шера, — дувц колхоза шурий-товарни ферма заведующе Ажигов Мухьмада.— Цхьабакъда, хала хете а раьза бац хьайбаш леладераш арендагIа болх беш болча механизаторашта. Хийла, доакъар хьатIада трактор кора ца йоагIаш ди делкъийгахьа дIаласт. Цунца фермера доахан ханнахьа ца кхоабаш дус. Хьайбаш меца латт, аьнна, шийх бехк баьккхача раьза а хилац тракторист. Со арендагIа кхашка болх беш ва, оал, ше ферме хьахьожаварах а раьза воацача механизатора.

Уж йоацаш а дукха проблемаш я хьайбаш леладерашта хьалхашка латташ.

Карарча шера итт бетта дулх дIадалара задани кхоачашийр. Шура пачхахьалкхенга йохкара лаьрхIа йола план кхоачашъе аьттув баланзар. Из мадарра аьлча, укхазарча хьайбаш леладерий бехкагIа нийсдаланзар. Цкъа-дале, соахкарчул дукхагIа 150 тонн шура тIатехар царна. Укхаза цхьа хаттар отт. Детташ дола доахан дукхагIа дий-теш карарча шера? Дац.

Района АПО специалисташка хьаьттача, шурий план тIатохар бахьан хьаала маганзар укхаза а.

Дуккхача шерашка хьайбаш леладеча даькъе болх баь, из говзал дика йовзаш ва шурий - товарни ферма заведующи. Белгалдаккха доагIа, ханнахьа, шоай низаца хьайбаш чулаттача корпуса ремонт яь, дехача кизгаш хийца, догIа чуухачара тхов тоабаь, уйнаш хийца цар лерттIа Iан кийчо яь хилар.

ХIанз хьожаргда вай дояркай, телятницай, скотникий къахьегама а салаIара а йоакхо мишта ю боахама кулгалхоша. Цу хьакъехьа Газдиева Зайнапа шоай бала кодабеш дийцар моллагIчоа бохам баргболаш дар.

Хьайбаш леладерашта цIа де лаьрхIа кирпишк латт укхаза. Из латта-м сона дага а дагIац, дувц бригадира. Ткъаь пхелагIа шу хургда, мел зе да из. Из цIа хьалдаьдаьнна хиннадаларе, тахан хьайбаш леладерий шелалах бала увзаш, Iохошша моттиг йоацаш лела безаргбацар.

Тоъаш бац дояркаш. Ткъаь дояркана когаметта укхаза болх беш ялхайтта доярка я. Кхы де хIама а долаш укхаза балха багIац кхалнах. Эггара аттагIа кIира цкъа ферма болхлой эшача товарашца Iалашбе езаш йола автолавка а тхо долча гуча ца йоала ер биълагIа бутт ба,— йоах Газдиевас. Эггара аттагIа хьатIаювха хьамча калошкаш, шура литта хи кисн дац. Кхыча боахамий хьайбаш леладерашта дефицитни товараш: иккаш, кухташ, туфлеш телаш хилча, тха дакъа хьанга кхачад-те яхаш леткъ дояркаш. Тхога шура дукхагIа хьая оалаш санна, тхона эшачунга ца хьажар сенца нийслуш да. Малав цу гIулакха бехке вар.

Цу хаттара жоп лехаш са къамаьл хилар райпромторга директорца Наглова Нина Дмитриевнайца.

— ХIанз водитель отпуске хилар бахьан долаш, укх ноябрь бетта дисадеце, цу боахама доагIаш дола товар дIа ца кхоачийташ дисадац тхо,— аьлар Наглсвас. — Цхьабакъда, хIара организаце дIахьежаду товараш дIадекъа аха райпо болхлой бокъо яц. Цу боахама кулгалхоша уж товараш доагIача дIа ца кхачийтар цар шоай бехк ба. Укх деношка ферме автолавка йохийтаргья оаха, аьнна, дош делар райпромторга кулгалхочо. Теша лов цу тIара товараш дояркашка дIакхоачаргхиларах.

Л. БЕКОВА.

РЕСПУБЛИКА ХАЛКЪБОАХАМА КЪАХЬЕГАМА МУЛАШ

1990 шера цхьайтта бетта республика социально-экономически дегIаярах

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Цхьайтта бетта арахийца халкъа эша товараш, корта бохабеш дола малараш а тIехьа дIалаьрхIача хилар 694 миллиой сома маьха (розничнии маьхаш), уж хул соахка цу юкъа хиннарел 38 миллион сом дукхагIа. Ахчан доходаш дукхагIа хиларга диллача уж дегIадахкар хоалуш хиланзар потребительски рынке, кIезигдаланзар уж дIанийделга а.

Халкъа эша товараш хьаделга хьахьокх дIахорча даннеша (розничии маьхашка диллача, миллионаш сомаш):

	1990 ш. цхьайтта бетта	
	Миллион сом	Проценташ 1989 ш. 11 беттаца нийсдича
Халкъа эша товараш	694,1	105,7
цу дакъе:		
кхачан продукташ	224,3	105,8
корта бохабеш дола малараш	181,6	103,4
кхачан доаца товараш	288,1	107,1
царех: яйгача промышленноста товараш	125,1	98,9

Промышленносте хьадаь кхачан товараш дIадахача шера цу юкъа даьрел 12 миллион сома маьха дукхагIа хилар.

1990 шера цхьайтта бетта кхачан товарий цхьадола товараш арахецилга укх тайпара хилар:

	1990 ш. 11 бетта хьадаьраш	План кхоачашъяра процент	1990 ш. 11 бутт 1989 ш. 11 беттаца нийсбича проценташ
Генарий даьтта — эзар тонн	6,1	151,4	164,8
Кондитерски изделеш — эзар тонн	9,5	101,5	104,5
Макаронии изделеш — эзар тонн	5,7	103,9	107,5
Маьхи маьхка-булочнии изделеш — эзар тонн	107,3	103,4	103,5
Консерваш — млн. условни банка	205,9	96,4	98
цу дакъе:			
сомий сокаш	14,4	98,7	101
корта бохабеш доаца малараш — эзар дал	1292	90	94,3
минеральни хий — млн. ахлитраш	20,3	79,5	80,5
къаракъи ликеро-къаракъен изделеш — эзар дал	634	99,5	117,4
комсех даьхха чхьагIар — эзар дал	129,5	84	78,7

Арахийца кхачан доаца товараш (яйгача промышленноста изделешца лаьрхIача) цхьайтта бетта хьадаьраш 20,4 миллион сома маьха дукхагIа хилар соахка цу юкъа арахийцарел. Яйгача промышленноста товараш 1305 эзар сома маьха кIезигагIа арахийцар 1989 шера цхьайтта бетта арахийцарел.

Яйгача промышленносте договорни маьхах йохкара арахийца изделеш 1,7-зза дукхагIа хилар, хIаьта хьадеш хинна кхы мел дола товараш 4 процент кIезигделар.

Кхачан доацача товарий цхьадола тайпаш хьадар хьахьокх дIахорча даннеша:

	1990 ш. 11 бетта хьадаь товараш	план кхоачашъяра процент	1990 ш. 11 бутт 1989 ш. 11 беттаца нийсбича проценташ
Мебель (рознични маьхах) — млн. сом	28,4	93,7	101,7
Каьхата — белови товараш (рознични маьхах) — эзар сом	857	123,0	5,2-зза
Бытовой химе товараш (рознични маьхах) — млн. сом	9,2	85,2	91,3
Пластмассах хьаяь культбытен коа-картен эша изделеш — млн. сом	3,7	57	94,4
Чухьнахьен тIехьнахьен дувхаду пазата барзкъаш — млн.	7,6	55	70,4
Пазата-носочни изделеш — эзар пар	363	101,7	85
Швейни изделеш НСО-х — млн. сом	8,3	95,2	103,1
Кога гIирс — эзар пар	2229	103,1	101,1

Цхьайтта бетта дерригa хьадаь промышленни товараш соахка цхьайтта беттаца нийсдича кхо миллион сома маьха кIезигагIа хиннад, цу даькъе Нохч-ГIалгIай республика Министрий Совета чуйоагIача промышленносте дегIадаьхкад уж 8,4 миллион сома маьха.

Продукци лоаттаяра дола договорни декхараш кхоачашдаьд 96,0 процент, уж кхоачаш ца деш йисай ерригача предприятееэх 28 процент яраш.

Потребителашта дIа ца йохьийташ йиса продукци 71 миллион сома маьха я е соахка цу юкъа дIа ца йохьийташ йисачул 26 миллион сома маьха дукхагIа.

Продукци лоаттаяра дола договорни декхараш эггара эсалагIа кхоачашдарца белгалъяьнна я Назрановски района промышленность (83,5 процент), Шалински района промышленность (97,5 процент), Наурски района промышленность (92,6 процент), Шелковской района промышленность (95,8 процент), Сунженски района промышленность (86,0 процент).

1990 шера цхьайтта бетта промышленноста предприятей балха цхьадола хьокхамаш (проценташца):

	продукцена поставкаш яра договорни декхараш кхоачашдар	потребителашта дIа ца йохьийташ йиса продукци млн. сом	договорни декхараш кхоачаш ца даь предприятеш	продукци (гIулакхаш дара) боарам дегIабара темпаш
Еррига а республике гIолла	96	71,2	28,4	99,8
Союзни доалахьара промышленность	96,7	42,7	36,4	99,8
Республикански доалахьара промышленность	94,1	28,5	25,7	99,9
цу дакъе:				
Нохч-ГIалгIай республика Министрий Совета чуйоагIа промышленность	95,6	3	33,3	108,9

Республика промышленни предприятеш дIаяхача ерригача отчетни хана болх беш хиннай цхьайола материалаши комплектующи изделеши тоъаш йоацача хьалашка.

Укх шера цхьайтта бетта дукхагIа арахийцай приобораш, автоматизаце средсташи царна йола запчастеши, медтехника изделеш, химически оборудовани, цемент.

Из иштта дале а промышленни продукце цхьадола лоархIаме тайпаш хьадар кIезиглуш латташ хилара тенденцеш йисай — полиэтилен (19,5 процент), технологически оборудовании, кхачани шурийн промышленноста йола запчастеш (6,3 процент), мехкдаьтта аппаратура (26,4 процент), тракторни прицепаш (13,5 процент), вIашагIхетта аьшкбетона конструкцеши оатхалаши (3,1 процент).

КIезигагIа арахийцад автомобильни бензин, фаткен.

Соахкарчул дикка мелагIа лел 1991 шера продукци лоаттаяра дола договораш делга. Ерригача продукце боарамга диллача 1990 шера 27 ноябрга 1991 шера предприятей планови расчетех е езача поставкех яь договораш 74,8 процент мара яц.

ЮРТА БОАХАМ

Хургболча хьувкъама лард йоллаш ба республика кхашка. Республикерча хьайбаш леладерашта хьатIаэттай бехктокхаме ха — доахан Iангара дахар.

150 колхозахи совхозахи 125-не пайда а беш чакхдоаккхаш латт шу. Хила мега пайда 60,2 миллион сом да. Чудена ялат (духхьашха хиннача дозалга диллача) республике хиннад 500 эзар тонн, коартолаш 59 эзар тонн, баьцадаараш 125 эзар тонн. Юкъарча боахамашка хIара кхоабача бежана лаьрхIа кийчдаьд 15 центнер доакъара единица, соахка 14.5 центнер доакъара единица мара ца кийчъяьча. Из иштта дале а дулхи шурен юкъарча секторе кIезигденнад.

Хьайбай продукташ яхар

	1989 шера цхьайтта бутт	1990 ш. 11 бутт	1990 ш. 11 бутт 1989 ш. 11 беттаца нийсбича проценташ
КОЛХОЗАШКЕИ СОВХОЗАШКЕИ МЕЖХОЗАШКЕИ ДАЬККХАД:			
Дулх — эзар тонн	25,9	23,8	92
Шура — эзар тонн	107,4	97,5	91
Котама фуаш — млн.	70,2	77,8	111
ГОСРЕСУРСЕХ ДАЬККХАД:			
Дулх (I категоре субпродукташ а тIехьа дIалаьрхIача) — эзар тонн	20,5	19	93
Колбасни изделеш — эзар тонн	5,5	5,2	94
Мерзача шурий продукци — эзар тонн	76	67,8	89
Хьаьна нахчаш — тонн	2027	158,7	78
Машдаьтта — тонн	748	626	84

ДIадахача шера укх хана хинначул хIара яхкача котама тIехьара хьагулдаьд 20 фуъ дукхагIа (15 процент), из бахьан долаш чудена фуаш 7,6 миллион дукхагIа хилар.

Деттача доахана продуктивность лохъелар 190 килограмм (9 процент).

Назрановски района боахамашка юкъера лаьрхIача яьккха шура 951 килограмм лохъеннай (42 процент), Урус-Мартановски района боахамашка — 493 килограмм (22 процент), Сунженски района боахамашка — 493 килограмм (22 процент), Сунженски района боахамашка — 306 килограмм (14 процент).

Пачхахьалкхенга йохкара плана чота тIа хьайбай продукци хьакхачар.

	1990 ш. 11 бутт	1990 ш. план кхоачашъяра процент	1990 ш. нийс бутт 1989 ш. нийс беттаца нийсбича проценташ
Доахани коа тIара оалхазараши (дийна доллашехьа эзача) — эзар тонн	42,6	87	96
Шура — эзар тонн	88,5	77	90
Фуаш — миллион	73,4	61	—
Тха — тонн	1943	102	94

Доахани коа тIара оалхазараши дохкара юкъарча сектора боахамаша договорни декхараш кхоачашдаьдац духхьал 76 процент мара, шура — 78 процент, фуаш — 67 процент. Договорни декхараш кхоачашдара чотагIа маьхалъяьккхай 34,7 эзар тонн хьайбайи коа тIарча оалхазарийи продукци, 85,0 эзар тонн шура, 73,4 млн. фуъ. Коа тIара оалхазараши доахани дохкара дола договорни декхараш кхоачашдара даькъе дикка тIехьадусаш да Малгобекски, Назрановски, Урус - Мартановски районашкара боахамаш; хIаьта шура йохкара — Гудермесски, Назрановски, Урус - Мартановски, Шалински районашкара боахамаш.

КАПИТАЛЬНИ ГIИШЛОШ ХЬАЛЪЯР

1990 шера цхьайтта бетта пачхахьалкхен предприятешеи организацешеи пайда нийцаб пачхахьалкхен бюджета чотагIа хьахьожаяьча 208 миллион совгIа йолча капитальни вложенеех (шера чIоагIъяьча лимита 75 процент ярех). Наха чуIе цIеноши соцкультбыта объекташи хьалъяра цу средстваех дIахьожадаьр 68 миллион сом дар. Цу юкъа пачхахьалкхен централизованни капитальни вложенейи предприятейи организацейи фундийи чотагIа хьалдаь даьха наха чуIера дола цIеноц 62, 97 эзар квадратни метр хилар, уж хул соахка цу юкъа хьалдаьрел 38 процент дукхагIа, хьалъяь йистеяьхай 4180 дешархочоа моттиг йола общеобразовательни школаш, 420 моттиг йола деша даха ха йоацача берий учрежденеш, 60 менгий дIаоттабе йишйола больница, сменагIа 740 унахо тIаэца йишйола амбулаторно-поликлинически учреждениеш.

ГIишлон - монтажни балхаш дара цхьайтта бетта план 81 процент кхоачашъяьй республикерча подрядни гIишлон организацеша. Дерригa а даь гIишлон балхаш 177,7 миллион сома маьха да, уж хул 1989 шера нийс бетта даьрел 16 процент кIезигагIа.

ПОТРЕБИТЕЛЬСКИ РЫНОКИ ГIУЛАКХАШ ДУ СФЕРЕИ

Оттаяь рознични товарооборота объем (1990 шера къоастаяьчунга диллача) республикерча торгующи организацеша укх шера 11 бетта 89 процент кхоачашъяьй. Еррига республика хьанийцача предприятеша шоаш тIанийцача рознични товарооборота план 11 бетта 99,9 процент кхоачашъяьй. 1990 шера цхьайтта бетта рознични товарооборота юкъара боарам хилар 1134,8 миллион сом, соахка цу юкъа хинначул 24 процент дукхагIа (хIанзарча маьхашка диллача). Соахкарчул 19 процент дукхагIа дехкад корта бохабеш дола малараш, массе а тайпа дола чкъаьрий 23 процент дукхагIа, генарий даьтта 43 процент дукхагIа, тIехьнахьен чухьнахьен дувхаду барзкъаш 24 процент дукхагIа, трикотажни изделеш — 35 процент, телатеи комбинированнии кога гIирс 2,2-зза дукхагIа.

Рознични сетера товарни запасаш 1990 шера цхьоалагIча декабрга 155,8 миллион сома маьха хилар е соахка цу юкъа хинначул 16 миллион сома маьха кIезигагIа (9 процент), укх шера дIабахача беттачул 2,4 миллион сома маьха дукхагIа (2 процент). Белгалдоалаш да кхачан рынок мела дегIаухаш хилар, хIаьта цхьайола моттигаш нийслу кхачан продукташ кIезигагIа йохкаш а. Соахка цхьайтта бетта дехкачул 7 процент кIезигагIа дехкад дулхи коа тIара оалхазараши, налха 15 процент кIезигагIа. 1990 шера цхьайтта бетта пачхахьалкхен ресурсай рыночни фондера лоаттаяь дулха продукташ соахка цу юкъа лоаттаяьрел 12 процент кIезигъеннай, шурен шурий продукташи 10 процент, фуаш 1 процент. Кхачан продукташца нах Iалашбара боккха лоархIам болаш да колхозни рынкашкара торговли дегIвахар. Город Грознерча колхозни рынкашка юртбоахама продукташ йохкара боарам 1990 шера цхьайтта бетта вIашка доагIаш долча маьхашка диллача 14 процент кIезигденнад (4,8 миллион сом), юкъера лаьрхIача тIакхийтта маьхаш 18,6 процент да.

Республике бахача наха предприятешеи организацешеи маьхах даь гIулакхаш 133,2 миллион сома маьха да е 1989 шера цу юкъа даьрел 11,7 миллион сома маьха дукхагIа. Бахача наха маьхах гIулакхаш дара план кхоачашъяьяц 43 объединене, предприяте, организаце коллективаша, цар ца деш диса гIулакхаш 2,6 миллион сома маьха да.

Дерригa даьча гIулакхех 9 процент гаргга дар хилар бахача нахагареи кооперативашкареи материалаш йохкарах кулг-кара хьайийца ахча. Бытовой гIулакхаш деча специализированни предприятеша бахача наха даь гIулакхаш 35,1 миллион сома маьха хилар. Уж гIулакхаш дара план 104 процент кхоачашъяьй.

СТАТИСТИКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ УПРАВЛЕНИ.

ШОЛЛАГІА ВАХАР ДАЛАРА

Аьшка оатхала е машиннаькъа бІарччача рельса хинна сакхат, шпала тІера, из хьал ца а йоаккхаш, 25-30 минут ялалехьа из дІадаккха йиш хулийт машиннаькъа транспорта Ленинградски института — ВНИМИ—специалисташа порошокаца лоаладеш ниjсдара Іомаяьча говзало. Из метод ше, бакъдар аьлча, керда яц, хІаьта «Сердало» цу хьакъехьа цкъа яздаь а Іийнадац. Цхьабакъда, хІанзара тоаяь метод теркалъе йоагІаш я, масала, цу тайпара моттиг нийсъелча телха чона чІегилг е бІарчча рельс массаза а санна хувца езаш, тоае цо йиш хулийташ хиларах. Цу гІулакха, массаза а яхар мо, безача маьхa йола балха ха дукха йоае езаш хулар.

Ленинградски новотарий ерригa къайле сенца я аьлча, из я лаьрххІа хьаьча ацетиленно - кислородни горелкаца. Летаеча газел совнагІа цу чу йохийт кхы а ... тоаеш йола оатхал хьаяьр санна долча металлах яьккха порошок. Газосварщика дукха хІама де дезац—укхаза горелка болх бе а йолаялийта, лаьла коачал чонах йист яьннача, кІоаг баьннача е иккхача метте ІотІайотта мара.

ВНИМИ- рча экономисташа даьча лоархІамегІа, духхьал безача маьхa долча чоно дахаш йоаккха ха йІаьхъяраxи Іалаьмате лоархІаме болча машиннаькъа тІа иккха хІара сакхат дІадоаккхаш къахьегаш йоаккха ха наьха санна лоацъярахи 500 сомага кхаччалца ахча кходу. Ремонт, оалаш мадарра леллаше а ю, хІаьта поездаш кхы юха сеца ца езаш шоаш леллача тайпара лел.

Сакхаташ лийлхача металлически хІамашта шоллагІа вахар луш йола из ший тайпара кердаяьккха говзал, шеко йоацаш, шерра юкъехьоргья халкъа боахама.

Къаьстта а эшаш я из предприятейн организацейи механически мастерскешка, колхозашка, совхозашка хІанз, массе тайпарча машиний механизмай, технологически оборудоване тахан йоккха дефицит йолча хана. МоллагІча мастеро - говзанчо а гІадваха тІаэцаргья из.

Белгалдаккха доагІа, тамашийна ленинградски горелка хьае хІанзле а массехк московски предприяти йолаенна хилар. ХІаьта царна юкъе я Ленински комсомола цІерагІа автозавод, Фрунзе цІерагІа станкостроительни объединени, 1905 шерарча революце цІерагІа производственни объединени, Москверен столични областерен кхыйола заводаш санна йола цІи хеза коллективаш.

А. ТЕРЕХОВ,
СССР ВДНХ пропаганда Управлене вокххагІвола редактор.
(ЛаьрххІа «Сердалона»).

Украински ССР. «Коммунар» яхача Запорожски автомобильни завода «Автоваз» производственни объединене водителя-испытателя И. П. Кошкина (сурта тІа) 1990 шера СССР Пачхахьалкхен преми еннай къахьегаме а Іилма-технически кхолламе а доккхий гІулакхаш карагІдувларах. «Запорожций» дуккхача моделашта тохкамаш даьр, уж могаяь новкъа яьхар ва И. П. Кошкин. ТІеххьара цо никъ беннар «Таврия» яха автомобиль я.

А. Красовске сурт
(ТАСС фотохроника).

Бакъахьарча новкъа

Юртбоахама культураш кхеяра пайдане долаш, оахаш дукха лаьтта дац Сунженски района Орджоникидзе цІерагІча колхозе. Цхьабакъда, эри буц тІаювлаш 1050 гектар даьгІенаш, цонаш я. Цудухьа керттерча даькъе хьайбаш леладара лостам болаш ба из боахам.

ТІеххьарча хана шерра юкъейоалаеш я колхозе арендни подряд. Цу гІулакхо дика пайда бу боахама а къахьегамхошта а. Масала, укх шера план 3000 центнер йолаш, цхьайтта бетта пачхаьалкхенна дехкар 2920 центнер дулх. Шу чакхдалалехьа кхы а кІезигагІа дале 300 центнер дохка дага а ба колхозхой.

ХІанз къаьстта теркам тІабохийт укхаза говраш лелаяра. ХІаьта тамаш а яц. ХІана аьлча, сагагара дукха доал эшаш хьайбаш дац уж. Лоаман даьгІенашка дажаш, шера дукхагІйолча хана шоаш лех цар доакъар. Іан замалахьа доккха лоа уллача хана кІезиг-дукха йол, концентрированни доакъар Іалашдича доал. Цудухьа лоха хул цар дулх даккхарга дІадодар.

Из деррига ха а ховш колхоза администрацеца договор а оттаяь пхе шера лелае 136 говр хьаййцар соахкара шу чакхдоалаш Сайнароев Махьамада ший дезалцен вешийца Султанацен. Лоамашка лелаеча черсий оалача цІенача фух говраш я царга яраш. Дийнахьеп буси юкъера лаьрхІача 450—500 грамм дулх тІаккхетийт царех хІаранена, лийрхІар 300 грамм долаш. ХІаьта шу доладелча денз дІабахача цхьайтта бетта 790 центнер дулх тІаккхетийтад. Договорага хьежжа цунах 13 эзари 430 сом доагІа цу дезала.

Махьмада ший новкъосташца пачхаьалкхено дІанийдечул 12 процент чухьнахьа долаш дохк колхозага говрий дулх. Иштта ба баь барт. Цу тайпара, цхьайтта бетта боахама цу хьайбаш леладечара баь цІена пайда хул цхьа эзари 611 сом. Из доацаш хІара бІаьннена тІехьара хІанзле 60 бакъилг хьакъоастаяьй. Иззал хьалкхее лаьрхІа дар шера планагІа а. Уж колхоза доалахьа я. Кхыча боахамашка йохка, е фуна лаьрхІа лелаяра йита, е дулха кхабара юха а арендатарашка дІаяла бокъо я администраце. Цхьабакъда, хІара бІаьннена тІехьара кховзткъенел дукхагІа хьалкхеьраш Сайнароева бригада доалахьа юс, царца безам бар де цун коллектива бокъо а йолаш. Договора тІа иштта из барт барах а дикка пайда боал колхоза а говраш лелаераштa а, дулх дохкарах хьахулаш болчул совгІа.

— Аьхкий лакха лоамашка лелаяьй говраш, цига лоа а дилла хІанз лохагІа Ушхут яхача Іойоалаяьй. Укхаза шортта буц я царна, — дувц колхоза керттерча бухгалтера Хамхоев МахьмадгирІе. — Цудухьа дика тоенна унахцІена я уж ерригаш. Вешта арендаторашка уж дІаенначул тІехьагІа, царца цхьаккха гІулакх долаш яц администраци. Тхоца оттадаь договор кхоачашдича боал говраш лелаераш. Цхьабакъда, цу тІа белгалъяьккха продукци хьа ца елча, цунах мах Іобилла безаш ба. Кхы а цхьа хІама да. Планал совгІа цар хьаденнача хІара килограмм дулхах надбавкаш а йолаш пачхаьалкхено колхоза лу мах тел оаха арендаторашта. Цу хьале шоай кхела дай шоаш болга кхета а деш, низ дІа мел кхоачар ду Сайнароев Махьмада а цун новкъосташа а говрашта ма хулла дикагІа доал де гІерташ.

Пачхаьалкхенга дулх дохкара планаш тІехкхоачашъе колхоза доккха новкъостал ду Хашиев Вахай арендни звенос а. Цо ший даьца Мувсайца, вешийца Саварбикаца, дулха кхоабаш 175 къона бежан леладу. Уж тайп-тайпарча доакъарашца Іалашдара царна хьакъоастадаьд 70 гектар гаргга лаьтта. Шу доладелча денз ха ца къовсаш, цкъаза кхыметтел бийсана къахьегаш геттара дика хьувкъайир цига дІайийна хинна культураш. ЛийрхІачул дукхагІа даькхар доакъар.

— ЧІоагІа барттайна ба Хашиев Мувсай дезал, — дувц М. Хамхоева. — Уж нагтахьа мара цІагІа нийслац. ДукхагІйола ха кхашка, е шоай доахан долча йоаккх цар. Кхашка хьалкхедаьр шоаш лораду кулга цІена боацачарех. Техникана эшача доагора, доакъара, производстве эшача мел долчоа кхом бе гІерт хІара дезалхо. Из де таронаш кора а йоагІа. Цудухьа дулх даккхарга, юртбоахама культурай хьувкъам кхебарга цар дІадодар планал а колхозе дІадодачул а дуккха лохагІа хул.

— Цар дулха хьа мел денна бежан тІехдика тоаденна дар. ХІаьта иштта долча бежана хІара килограммах 1 соми 85 кепиги лу арендатораштa колхозо. Цу тайпара боахама хьаденнача дулхах цу дезала 30700 сом доагІа. Иштта пайда хиннаб цу наха, — дувц М. Хамхоева. — Цар дорстадаь доахан пачхаьалкхенга дохкарах 7 эзар сом гаргга цІена пайда хилар колхоза а. Из а тІехдика дулх дІадаларах пачхаьалкхено лу надбавкаш ца лоархІаш яь итог я.

ГІулакх миштад аьлча, керттерча бухгалтера говран а бежана а дулх дІадаларах пачхаьалкхено лу ахча къаьнарча расценкаех мара лаьрхІа дац. Уж тІеххьарча хана кхозза хІана дац, аьнна, лакхъеннай. Цудухьа шу чакхдаьлча пачхаьалкхенга дулх дохкарах перерасчет йинча, наха а колхоза а хургбола пайда дуккха лакхагІа хургба.

Эзари ши бІаьи устагІа ба колхоза доалахьа. Уж жа шин арендатора — Хашиев Дауден Хашиев Рамзанен леладу шоай дезалашца. Толаме къахьег цар а. ХІанзле тІехкхоачашъяьй колхоза тха, дулх дІадалара планаш. ХІара бІаь жийна тІехьара хьакъоастабаьб бІаьннел совгІа аьхар. Ахчанга диллача, боккха пайда хургболаш ба жа деладераштa а колхоза а.

Кхы а цхьа хІама да. Лакхе бийцача арендатарел совгІа, колхозагара договорах дулха дорстаде шишша-кхоккха бежан хьайца леладеш пхьацца нах а ба. Болх лерттІа дІабахьара низ дІакхоача новкъостал ду колхоза кулгалхошна царна а.

— Дулха кхабара дІайиначa хІара бежана 0,5 гектар кхоачаш даьгІенаш, цонаш лу наха. Цигара цар шоашта эша доакъар доаккх, — дувц М. Хамхоева.

Белгалдаккха доагІа, оахаш мел дола лаьтта а арендагІа леладе нахага дІаденналга. Цудухьа тІеххьарча хана дикка лакхбеннаб цигара боаккхаш бола юртбоахама культурай хьувкъам а.

М. ХАМАТХАНОВ.

Мехкара хьал: фу хет цунах наха?

СССР-ерча хьала союзни парламента депутаташ сагот-деш хиларо а кризиса юкъера довлара наькъаш вІашидага а баьнна дувцар духьа экстренни заседани еи мехка Президент цига хьехен лаьрхІа уж хиларо а хьахьокх баха нах тІехь-тІехьа дукхагІа раьза боацаш болга. Иштта хьахьокх из СССР Іилмай Академе социологе Институто бахача нахага даьча хаттараштa тийннача жопаша а, хІаьта уж доаших института директора заместитела философски Іилмай доктора Мансуров Валере.

— Аз хьо цецвоаккхе тамаш я, нагахьа санна экономикера хьал мишта хувцалу аьнна даьча хаттара укх тІеххьарча цхьан шеран ах шеран тхога хьаухача бокъонца долаш дар тІехь-тІехьа дукхагІа харцахьарча оагІорахьара тІаэцаш хилар хьахьокх аьнна оале. Тха социологически анкета «пятичленка» (тоъал дика — дика — хувцаденнадац — вогІа хиннад — тоъал вогІа хиннад) оалаш яр мадарра аьлча, «двучленка» а хинна дІаэттай: 80 процент болчар тоъал вогІа хиннад йоах мел хьал, хІаьта вохх юхе мел бисачар — духхьал вогІа хиннад мара яхац. ХІаьта йиъ процент гаргга мара бац, дий хьона, мехка экономикера гІулакхаш тоаденнад яхаш хадданза дувцаш бола тоабулачара баьнна оптимисташ.

Цхьабакъда, йоах соца къамаьл деш волчо, «хьал во да» яхаш жопаш ух мехка массе мнІингера ерригача бе-бе ханаш йолча, профессиональнии социальнии группашкара. Царна юкъера балац укх тІеххьарча хана пенсеш кІезиг - дукха лакхденна цхьа дакъа хила мегаш бола пенсионераш мара.

— ХІаьта рынкага довла оттадар мишта лоархІ бахача наха?

— Укх тІеххьарча хана оаха шозза даьча хаттараштa тхога хьакхаьчача жопаша яхачох, из хиланза яргйоацалга а хайна сатийнна Іийнаб нах. Хаттараш даьрех 80 процент гаргга бараш тахан предприятешта приватизаци яра тІехьа ба, хІаьта хІанзчул бархІ бутт хьалхагІа мара доацаш приватизацена духьала бар 40 процентага кхаччалца бараш. Цхьабакъда, нагахьа санна тхога хьакхаьча жопаш даьшхача гучадаьнначох, халкъа боахамера хьал телхалга шоашта Іаткъар миссел кхетадаьдац наха рынок яхар фуд. Укхаза, сона хетачох, тІехьа - тІайоагІача хана, рыночни отношенеашка довларо цхьа дикахетараш даь ца Іе мегаш хиларах хьулабенна цІенхаштта кхерам боалл доллача хІамах догъэккхийтаргдолаш.

— Уж хІамаш а теркалдича, мехка демократизаце процессах хетараш хувцаденнадий-хьогІ?

— Белгалара хувцамаш-м долаш да. Нах хьалхагІа а санна цунна раьза ба, цхьабакъда хьалхагІа санна сов гІадбаха бац хІанз. Цу процессо дикадар дергда аьнна хеташ йола уйла юхаяьннай. «КІордадаьд ер даьсса хабар!», «Телевиденега кхы хьажац со Лакхехьарча Советий сессей заседанеш цу чу гІолла хьахьувкхача хана»... Ужжамо дола йоазош тІехь-тІехьа дукхагІа хул тхога ухача жопаш тІа. ВІаши нийсдар духьа белгалдоаккхаргда аз, тхога хьакхаьчарашка диллача, соахка съездийн Лакхехьарча Советийн заседанешкара йоагІаше а трансляцеш еча хана хан-ханнахьа телевиденега хьожаш мехка бахача нахах 98 процент бар. ХІанз вай, хет сона, общественностага деча хаттараштa телача жопашка хьежача, политика доккха дуне мугІарерча гражданий хІара деннарча вахара дуненах дІахьдар морг долаш йолча Малхбузене леладечоа дІатІадолхаш латт.

— Сенах гуш да из?

— Белгала аьлча, цхьаккха хІама дикагІча оагІорахьа хувца халкъа депутатий Советий низ кхоачаргхиларах бола тешам бовраx. Масала, тахан тІаэттача хьалах Моссовет лоархІаюлургьа аьнна хеташ 20 процент мах мара бац. ХІаьта дукха ха йоаццаш а тІехьа уж нах 60 процентага кхоачаш бар. Иззамо сурт да кхыча городашка а. ДагадоххарагІа аьлча, хьалхарчарех цхьа моттиг дІалоац тахан киназ санна йолча структуро: хаттараш даьча нахах 20 процентагара 30 процентага кхаччалца бараштa хетачох, баха нах шийна тІехьабахен кризис соцаен могаргдолаш яр из я.

— ХІаьта цу даькъе КПСС-а мел дакъа кхоачаду наха?

— Дукха ха йоаццаш хиннача шовзткъа процента меттел хІанз 20 процентагара 23 процентага кхаччалца. ХІаьта профсоюзий, долла хІама теркалдича, кхы тайпа да сурт: цар сий 8 процентагара 15 процентага кхоачаш хьалъайденнад. Цу тайппара, вІаштІехьадоацача хьалашка наха шоашта ког-гІортолга лехачоа тара да гІулакх. Хьал дертІадаккхар — из цхьа моллагІдола хоза лозунг дац, вайна ма харра, бокъонца хиланза даргдоацар да.

— Цу тайпара кхерам хургхилар оаш даьча хаттарех хьахиннараша бакъдеш да-кх?

— Хаттараш даьрех ахаенел совгІа бараш хІанз мехка дисциплинеи порядоки чІоагІъяра тІехьа аттаб. Укхаза, хьагучох цхьаккха а во хІама дац, цхьабакъда, исторе хьахьокхачох, цу тайпара хьал дІахо кхерам боккхагІа хилара кхерам болаш да. Политически элитай теори яхаш цхьа теори я вайна, хІаьта цунга хьежжа хилча «ломий элита» когаметта дІаотт «цхьогалий элита» цул тІехьагІа юха а хьалхарчун Іаьдал хьатІаоттаргдолаш. Вай демократи — из «цхьогалий элита» Іаьдал да. ХІанз укх сахьате... Рейтингага диллача, хІанз мехка ши фигура мара яц хІаране эггара дукхагІа очкош йоахаш: М. С. Горбачеви, Б. Н. Ельцини. Цар «альянсах хургбар мехка бола аьттув...

Юрий КАЦНЕЛЬСОН.
(ИАН).

Х. ДЗЕЙТОВА, И. ДАХКИЛЬГОВ

ГІАЛГІАЙ МЕТТАХИ БАГАХБУВЦАМАХИ

Французски меттала баь тохкам

(ДІахододар. Доладур 18 декабре арадаьннача газета тІа).

Джабагея Дюмезилев, укх иллена комментари еш, цхьацца этнографически хоам бу вайна. Иштта, масала, чІегашта когаметта наІараш хьалха дІаехкаш хиннай тІиргаца. Цу хІамано хойташ хиннад, цІагІа саг воацалга. Да а воацаш болча дезала керте хинна зІамига саг дІаваьлча, тІирг хьаяста юсар (доал кхаьчар) я цун йиша. «Аьшкал» яхача деша маІан дувцаш, цар вайна хойт из аьшкал кхуврч тоабар, йокъи товнаши кегаяр духьа лелабаь ца Іеш, лелабеш хиннаб хьаяь маькх кхуврча юлаш, яьнначул тІехьагІа — хьайоаккхаш. Из шоллагІа йола аьшкала функци таханарча дийнахьа йицъенна яр. ХІанз вай «шу» оал моллагІча истола тІа — оттадаьча дуача хІамах. ХІаьта авторашa язду къаьнарча замах «шу» мишта хиннад: кхаь кога тІа латташ зІамига герга истолг. Цу деша маІан тахан дукхагІчарна ховш дац. Маьре долача нускало хьош хинна поартал ювц комментаре; цунна юкъе хиннад: маьр-даьна мотти цунна тІакхоллори, палчакхи, талчах дехка инзен, дото метташ дола тІехкан; маьр-нанна кочи, мотт-ювргІи, меттана догаш даь кхоллари, кІудалаши, гІумагІаши, чареи, чамеши, кхыйола хІамаши. ШагІа маІа хІама доацаш цІа дисача, язду авторашa, къонахех диса хІама дІадекъаш хиннад кхоаччара болчарна юкъе. Уж хІамаш екъаш (герз, дувхар, ды, кхыдар), цар кхадж бетташ хиннаб. Кхадж тувсаш лелаеш хиннай саьргех яьха кагий гІажилгаш (кІаргаш). Царех цаІ цхьа бахьан каг а йиш, соттаеш хиннай. Цудухьа оал илле тІа «герга кхадж». КъайлагІа уж гІажмилгаш кега а яь Іокхайсача, ховш хиннад кхадж хьанга кхаьчаб.

Ши-кхо дош аргда саха белхамах лаьца. Из хІанзалца вай багахбувцама юкъе кепатеха хиннабац. Ший тайпара поэтически хозал йолаш ба из. Вайна хьалхашка отт боккха дагабоаллам, сагото, дег чура хьабсагІа кодам. ЙиІий бала геттара хала ба, цхьалха цаІ мара воаца воша дІаваларахи, дезала фу хадарахи. Таханалца вай иллешта юкъе ца хеза дустараши, метафораши, кхыйола белгалонаши я укхаза: «гургала динаца», «герга шун беха кади», «магІа юхе вІашкатеха латт хьона», аьса тІехкар». «ираздарий нана даькъала ехкараш», «герга кхадж». Массадолча вай кодамашка, белхамашка чІоагІденна дешаш да «нана яларг». Укх дешай маІан, венначун хьалха ше енна ялара яхалга да. Бакъда, вай бувцача авторашa язду укх белхама тІа, кхыча белхамашка а, «нана яьларг», тІаккха кхыча тайпара берз укх дешай чулоацам: «нана Іоажалах хьалъялар» хул. Цу дешай таржам а харцахьа ду (язду «хьамсара нана» яхалга да из). Вайнаьха йолча цу идеомай маІанах кхийттабац авторашa.

ЕННАЧА ЙИШИЙНА

ЙИШАС ВАЬ КОДАМ

Даьча дуорн атта ца
хулаш.
Яьча лорий молхах дарба
ца хулаш,
Шерача метта,
ДІаьха тІаьнаш дукха
тийса,
КІаьдача гІайба тІа,
Герга корта дика
керчабаь:
«ГІетта йоагІа со,
хьадийллаш сона,
Са мугІара да, са
даьцабараш,
Шерача мархІа лацалаш
со,
Лакхача яІах хьсарчаелаш
со!», —
Аз аьлча, кхаьча хургъя
хьо,
Ва нанас яьр яларг!
Іайха баккханза биса,
Мисара маха ма
баккхалахь царна,
Іайха хьакханза диса,
Татарий кІод ма
хьакхалахь,
Цу дукха ма бахаргашта!
ДаьттІача дега дира тух
тесса.
Хаьдача юкъа ира хьастам
Теха, йода хьо,
Ва нанас яьр яларг!
ТІехкарах тІелг белла,
ГІажа тІа бартала ваха,
Хьа аьргача таьзета отта,
Вай къалига наьна
Нанас ваьр валаре,
Ма вІалла елхаргьяцар
со,
Ва нанас яьр яларг!
«Ловча гІолва са мугІар
да,
Са даьца баьраш...
Сай шийла бой, бийда
кІоригаш,
Шерача мархІа лаьца.
ЯгІаргья со-ма!» яхаш,
Шийла йокъ кегош,
Кхуврча хайна ягІача,
Вай къалига наьна,
ВІалла къа дац хьона,
Ва нанас яьр яларг,
Ва нанас яьр яларг!

Шоай комментаре тІа авторашa маІан ду, вайна тахан ца довзаш долча укх илле тІарча дешашта: «дуорт», «дуор» — сагага хьожаш, цунна Іунал дар (цамогаш волча хана); «дуорал» — могашал дикагІа хилар; «яІа» — къаьнара дош да, фоартхъамарг белгалъю цо; «къалига» яхаш дош да, йсах, къадолаш хилар. «МугІар» (да вувцача хана) яха дош авторашa къаьнара да йоах, цун маІан царна довзац. ХетарагІа, Джабагена шийна а ховш хиннадац из.

Тхона хетачогІа, ер белхан дІаоалача йиІий йиша, цамогаш йолаш дукха илла, дарба ца хулаш енна хиннай. Елхачо йоах ший дІаьннача йишийга: укх дунен тІа баккханза, биса мисара маха ма баккхалахь, хьайла хьалха бенна, Іеле болча, наха; царна гІулакх деш, татарий кІод а ма хьакхалахь. Цу хІамано вайна хьахойт, уж дІабаьнна хиннараш а йижарашца дика ца хинналга. Елхаш йолчо, ший йиша кхалхар тара ду, ший даьттІача дега (иштта а хала яхаш хиннача) тух тассарца, ший юкъах хьастам тохарца. ДІахо елхачо хьахойт, шоай воша ца хилар, из хиннаваларе, цо ше ма алларз, из елхарг а яцар. Шоай воша ца хиларах, хетаргахьа, маьрах къаьста хиннача шоай нанна бехк буллаш, елхачо йоах: «вІалла кадац шоай наьнах». Вайна хьагучогІа, елхачун укх дунен тІа цхьалха цхьаь хиннача йишех мара оагІув хиннабац, из а йоацаш йисай из. Дукхача хІамах хьагу ер белхам трагически хиннача вахаргара боагІаш хилар.

ГІОАЗОТ

Вийса тІехьаяхача хана,
Корах тата дир:
— ГІатта, ва нана яларг!—
Аьнна, кхайкар нана.
— Фуд, фуд ва нана? —
Аьнна, кхайкар воІ.
— Хезий хьона эрсий
топаш? —
Веха хьайзар воІ.
— Вехе ма хьовза, ер ба
хьа тІорми. —
Аьнна, дІакховдабир.
КартагІа вала велар.
— Хьа ди кийча ба. —
Аьнна, шод дІакховдайир
нанас.
Коах вала велар.
Коах вала велча, наьнага
кхайкар:
— Ехе ма хьовзалахь, ва
нана!
Ваха во воІ хулчул,
Вала дика воІ хилча тол.
— Еха хьовзаргьяцар ше,
Хьол сов кхуврча ха кхы
а валаре.
— ХІама дац, ва нана,
Хьох тара кхы а корорrья
хьона,
Хьайга бена бала бена,—
Аьнна, коаха ваьлар,
Карта саьнга кхаьчар.
Ший наьна саз хеза,
Из шийна хеза кераста
кара.
Яхача юрта оаз я мотташ,
Юхавийрзар..
— Ва нана! — аьнна,
кхайкар. —
Кхел йоацаш хІама мича
хургда,
Ва нана!
— Даьра хац-кха, ва нана
яларг...
Са аьхк ух-кха,
БІарга са дайнад-кха,
Кхы гургвац-кха бІарга...
Ца ваьр санна ягІийсар-
кха.
— Са са ялсамала да...
Сигалара оаз хоз...
Даьла малейкий илле оаз
хоз,
Топий, товрий тата хоз,
ГІоазот даьча
Кагий вежарий гІар хоз...
КІайча керий ординг,
Къайгашта тІаннисъеннай.
Ирача зІокарчащца,
Гоамача мІаращца сатаю.
Са нана, маьрша Іайла,
Сигала ялсамале синош,
ВІашагІкхетаргда, ва са
нана!

Илле цІи «ГІоазот» аьнна язъяьй оаха, хІана аьлча, книжка тІа цун цІи язъяьй французски меттала «Дина, даьла духьа бола тІом». Илле текста тІа «гІоазот» дувцаш хиларах, тхона хетачогІа, илле цІи а иштта хила йоагІа. Илле тІара турпалхо а ма вий гІоазота венна ялсамала ваха.

Грамматически комментарий йоацар, илле маІанахи кхычохи авторашa хІама алац. Ер илли кхелла хила деза Кавказски тІом лаьттача хана. Ший чулоацамга диллача, ер илли тара да турпала - эпически иллеех долча даькъа. Цунна тешал ду: турпал тІом, цкъарчоа веха хиннача зІамигача сагах, турпала тІемахо хилар, нанас из тІем тІа, хьалхе кийчо а яь, дІавахийтар, турпалхо тІем тІа кхалхар, илле тІа турпалхошта юкъе диалогаш хилар, — уж еррига белгалонаш керттера йолаш я турпала - эпически иллешка.

Ши турпалхо ва илле тІа: къаьна нанеи цун цхьалха цхьа воІи. ГучогІа, да воацаш дезал ба уж. Из хІама а дукхаза нийслуш да турпала-эпически иллешка. Вайна гуш бола дезал ба, социальни оагІонгара вай зийча, эггара кІалбисача нахах болаш. Бакъда, цу къеча, мискача наьха турпалали патриотизми дукха я.

Илле тІа ювцаш йола нана ший воІал а денал долашагІа ювц. Ший цаІ мара воаца воІ тІем тІа дІахьожаву цо. ХІана аьлча, из тІом беш хиннав халкъа духьа. Укх иллел тІехьагІо кепатехача Аьдий Сурхох долча илле тІара нана а я цу тайпара ювцаш. Вай багахбувцама юкъерча турпалхой деналгеи вай мохк безаргеи диллача массарел лакхагІа долаш дІаотт наьна сурт-сибат.

Доккха доацача укх иллена юкъе дукха хІамаш да дувцаш: дезала цхьсал, цІенна доал де цІагІа кхы ший воІ ца хиларах йола наьна сагото, колонизатораштa духьалара тІом, Ісажала кара вахача воІси цун нанаси вІашийн бала кодабар. Дувцача илле сюжет тара я Хь. Осмиева дІаяздаьча «Бабий цхьа кІанат», «Дадий кІанат» яхача иллешта. Из ши илли яьржа балладаш санна да, хІаьта цар йолаш йола сюжети цар дола маІани, Джабаге дІаяздаьча илле тІа гучадоал лоацо долча иллеца.

Илле тІа да дешаш: «эрсий топаш», «кераста», бакъда, ювцаш йола моттиги хан — колонизаторашa тІемаца йоаккхаш йола юрт хиларах вайна гу, цу дешашца белгалдер эрсий халкъ а доацаш, пачхаьа колонизатораш болга. Цу хана, пачхаьа Іаьдалан вайнахан юкъе йоккха тІом латтача хана, эрсий эпсараши салтийн тІаэцаш вайнаха хинна хиларах гуш да, Іайнаьха эрсий халкъаца шийх гоамал ца хинналга. ХІаьта гІоазот-м граждански тІем тІа а лелабаьд вайнаха, эрсий кхыча халкъийн революционерашта лалла этта.

ПОДАЯЛЕХЬА ХИННА КЪАМАЬЛ

КІант: Бала беце сигала
морхашка? — аьннад цо.
ЙоІ: Фу бала ба сигала
морхашка?
КІ.: Джабраила - малейка
Чехка чувхаю уж,
Мелача догІанха елха ца
юташ.
Бала беце цу яларгага,
Шийна нийса бараштa
Юкъе яьннар ца хинна?
Йода ма йодий хьо
Цу далара моашийга.
Моаша денна юхайоагІийла
хьо!
Й.: Моаша денна со
юхаеча,
ЦІе цогал хинна
Со аргІаца яргьяр.
КІ.: ЦІе цогал хинна,
Хьо аргІаца яьлча,
Воккха аьла хинна,
Эздеш, эраш лаьхка,
Со хьо лаца хьона тІехьа
варгвар.
Й.: Воккха аьла хинна,
Эздеш, эраш лаьхка,
Хьо сона тІехьа ваьлча,
Лоаман лийг хинна со
лоам яргьяр.
КІ.: Лоаман лийг хинна
Хьо лоам яьлча,
Лоаман цІокъ хинна,
Со хьона тІехьаваргвар.
Й.: Лоаман цІокъ хинна,
Хьо сона тІехьаваьлча,
Со сийна оалхазар хинна,
сигала гІоргьяр.
КІ.: Сийна оалхазар хинна,
Хьо сигала яьлча,
КІай кер хинна,
Со хьона тІехьаваргвар.
Й.: КІай кер хинна,
Хьо сона тІехьаваьлча,
Хина чкъаьра хинна,
Со хина бухе яргьяр.
КІ.: Хина чкъаьра хинна,
Хьо хина бухе елча,
Хина хешт хинна,
Со хьона тІехьаваргвар.
Й.: Хина хешт хинна,
Хьо сона тІехьаваьлча,
Аьлан малар хинна,
Со аьлан када южаргьяр.
КІ.: Аьлан малар хинна,
Хьо када йижача,
Аьлан оздинг хинна,
Со кад ботта оттаргвар.
Й.: Аьлан оьзданг хинна,
Хьо кад ботта эттача,
Сувна кІарх хинна,
Со сувна когах яргьяр.
КІ.: Сувна кІарх хинна,
Хьо сувна когах елча,
Сувна пашмакх хинна,
Со хьона юхе воагІаргвар.
Ма яйна ялара хьо
бІаргашта бІара!
Ма йийха ялара хьо дего
дега!
КъорІа къовла белла,
Бисмалла корта санна,
Хьа сибат хозадаь делла,
Іаьржа цІацкъам.
Дошо чатар кІалха,
ГІармиха хьа наькха
тІара.
Дошо тийдергаш даста
эттача,
Нажа цІерчу лелха,
Аьшка тІой санна,
Кер чу детталу майра дог.
Фу даь соцоргвар ше,
КІанташта юкъе!

ХІанз доаладаьча илле варианташ йолаш я, тІехьарча хана кепатеха. Илле белгало я укхун юкъе зІамигача сагои йоІои вІаший хьакхашта къамаьл дар. Цхьайолча хана охца а тІех хьанхашта хет из къамаьл. Вайна дийца луш дага латта деза, из илли оалача хана, кагий нахи мехкарийи вІаший дукха эйхазахьа хинналга, цу тІа эздел доха ца деш. Къаьстта а йоккхагІа а белгало йолаш да вай дувцача илле тІа, йоккха метафора лелаеш хилар. Хьежаргда вай илле хьалхаленга. ЗІамигача сагои йоІои ювцаш я морхий лелара-ца лелара сагото, — вайна шаьра гуш да цар ювцараш уж йоацалга. Царца зІамигача саго хойт ший дега бола Іоаткъам. ДІахо хойт йиІийга, ший из бала мичара боагІа: хьагучогІа, йоІ кхычунга дІалуш я. Из хайнад догдоахаш, тІахьуввача зІамигача сага. лац цо из: шийна езар. кхычунга яхар. Цудухьа, ше хьалха вала воал из. йоІ йигара гІулакхага хьежача. ЗІамигача саго тара ву шийна, езаш йола йоІ йига гІерташ вар машийна. йоІана хьалха из ІотоІавар духьа. Из да илле хьалхара дакъа. Цо шийна чулоац дІахо мел долчун керттердар.

Илле шоллагІа дакъа да — кхыдола илли. Из да цхьан хана ловзарашка, бегашха, йоІои зІамигача сагои вІаший метта ирал къувсар, наха цох сакъердам балар. Цу шоллагІча даькъа тІа дукха да къайлагІа дола дустараш, йоккхий метафораш.

(ДІахододар хургда).

ЧСФР. ДІаяхача бІаьшере Централни Азера ЧСФР коарча бешамашка дІайоІа баьцовІаш яхьача хана варех хургдар фуд ха йиш йоІлаш саг вацар. Из яр пастерн яха буц.

Шераш дІаяхар. Из буц бешамашка меттел гонахьара дуккхаха территоре тІа дІаьржар. Цун мел йола гаьнаш а йоаржаш санна: сихха дегІабоалаш, дІаьхькхача а юха хьалтІаьІаьа. Цунах кулг тоха йиш яц. Из дІахьохаелча аллергия хул. Пастернак санна хІана аьлча кхо метр кхаччал урагІаяол из.

СУРТА ТІА: пастернак тІаювл массанахь.

ЧТК—ТАСС сурт.

Мича болх беш да Горбачева бераш?

Президента йоӀаца къамаьл дара кхоачамбар моллагӀча цхьан московски медицински Ӏилман учреждене телефона номер хьакхостайнча.

Ирина — Президента йоӀ — болх беш я цига медицински демографе лабораторе йоккхагӀйола Ӏилман болхло йолаш.

Цун мар — Анатолий — моллагӀъяр санна йолча городской больнице хирург ва.

Из хайра тхона селхан Иринайца из балха йолча метте вӀашагӀкхийттача хана.

Н. ДОБРЮХА,
А. ТРУШКИН.

ДагадоххарагӀа аьлча

Наьха могашал лораяра хьожаде лаьрхӀад М. С. Горбачева Нобелевски машара преме ахчах цхьа дакъа. Президента хоам баьб, хьалхагӀа енна хиннача итальянски «Фьюдже премеца» цхьана цу шин премегӀа хьожадаь деррига ахча 1 миллиони 167 эзари доллар хиларах.

Президента иштта хоам баьб «СССР-ерча перестройка хьакъехьара шин книжка тайптайпарча мехкашка арахецарах ше хьайица ерргига гонорараш —1 миллион соми 850 эзар доллари — ше иштта керттерча дакъе халкъа могашал лораяргa, культура дегӀайоалаярга дӀадахийта хиларах. Цу ахчах цхьа дакъа партийни кассе дӀачуденнад.

(1990 ш. 15 декабрера «Комсомольски правда»).

Газа шу гарга кхаьчад

Зодиака знаки малхбоалехьарча системагӀа Говра шу чакхдоалаш латт хӀанз. ХӀаьта хьатӀадоагӀар мишта оалаш хургда? (Д. Корнев, Уфа).

Китайски календарагӀа 1991 шу Газа шу лоархӀаш да, японскичогӀа — УстагӀан. Цу хьакъехьа кхы фу йоах зодиака знакаша? Газа шера баь нах (хӀаьта ХХ-ча бӀаьшерене уж да 1907, 19, 31, 43, 55, 67, 79, 1991 шераш) цхьан ханна дог кӀаьда долаш, мутӀахьа болаш а шоаш аьнначутӀара ца боалаш а хул. Искусствах дика кхеташ ба уж... ХӀанз, мехка арахеца йоланьй хьатӀадоагӀача шерага хьежжа йола сувенираш.

1990 шера 15 декабрера «Труд» яха газет).

«Лоа диллад».

И. ПЛИЕВ фотоэтюд.

Конгресс кийчъеш я

Укх деношка аргӀанара заседани яьй шоай исторически мехка бахаш боацача вайнаьха Дерригдунен конгресс кийчъяра йолча оргкомитето.

Заседани дӀахьош вар оргкомитета председатель, НГӀР Министрий Совета председатела заместитель Эльмурзаев Герсолт.

Заседане оргкомитета доакъашхоша къоастадир Азера, Европера, иштта Казахстане а, Киргизе а, Москве а, Ленинграде а, кхыча моттигашка а бахаш болча гӀалгӀайи нохчийи конгрессе йоагӀача делегацей викалий нормаех.

ЛаьрхӀад кварталагӀа цкъа арадуврг долаш дукхача метташка таржам а даь журнал арахеца. Цу тӀа дувцаргда вай мехкахоех, цар вахарах-леларах, вайнаьха культурах, традицеех. ДӀахьорг йолаш я «Мухаджир» яха программа.

Оргкомитета аргӀанара заседани укх шера 28 декабре дӀахьоргья.

Эскаре болхараш накъабаьхар

Укх бетта шоай аргӀа тӀаккхачарца Эскаре гӀулакх де бахар Назрановски районе бахаш бола кагий нах. Городерча культура ЦӀагӀа уж накъабаха гулбеннабар тӀема а къахьегама а ветеранаш, военкомата болхлой, городера нах. ДӀайхача дешашца, хозача ловцашца даькъалбир хьалххийна бӀухой гулбеннараша.

Ховш да, вай мехка цхьацца йолча моттигашка кагий нах эскаре гӀулакх де баха ца тугаш болга. Е шоаш бахача моттигашкара дӀа ца баха гӀерташ а ба цхьабараш. Из дувзаденна да цхьайолча республикай правительстваша лелаеча харц политикаца.

Бакъда, хийцца ала йиш я, вай республике цу тайпара хьалаш дац, аьнна. Вайнаьха кагий нах, республикс дахача кхыча къамий викалаш дика кхетадеш ба мохк лорабарца дувзаденна гӀулакх моллагӀча маӀача сага сийдола декхар долга. Цудухьа хургда-кх, вай республике эскаре гӀулакх де тӀабийха кагий нах цу гӀулакха кӀалхара бовла ца гӀерталга, вешта цхьабараш-м шоаш тӀа ца бехе а военкомате боагӀа.

Вайнаьха массе а хана сийдолаш хиннав бӀухо, мохк лорабер. Из маӀан долаш дар укхаза гулбеннараша даь къамаьлаш а. Эскаре болхача кагийча нахага шоай дагардар дийцар ветеранаша А. Имагожева, М. Оздоева, С. Плиева, С. Муталиева, К. Тумгоева; Военкомата викало прапорщика Евлоев Шамсуддина тӀахьийхар наьсархой шоаш эскаре гӀулакх кхоачашдеча моттигашка вай эздел, гӀулакх, дикагӀа йола оамалаш дӀайовзийталаш, аьнна.

Районерча культура болхлоша доккха концерт оттадир цу цӀайна хетадаь. ГӀалгӀай а нохчий а ашараш, халхараш, сакъердаме сценаш — дерригa а дог гӀоздоаккхаш дар укхаза хиннар.

Эскаре водача 28 сага къаьстта дӀайха дош корадир сайре дӀахьош болча Зангиев Русланан Местоева Малийкатан. ХӀара эскархочоа совгӀат кийчадаьдар кхетаче вӀаштӀехьъяькхараша.

Б. ЖАБРАИЛОВ.

ХОАМ БУ

КПСС Нохч - ГӀалгӀай рескома общественно - политически центро хоам бу:

— 21 декабре 15.00 сахьат даьлча «Юхаметтаоттаяь цӀераш» яхача политически книжкан - фильман клуба заседани хургъя;

— 22 декабре 10 сахьат даьлча денз республика гражданаш тӀаэцаш хургва Хацнев Лоам-Али Ибрагимович — Нохч-ГӀалгӀай Республика Лакхехьарча Совета халкъа образованена, Ӏилмана, культурана, кхетам балара, этикана, спорта йолча массазарча комиссе председатель;

— 22 декабре 15.00 сахьат даьлча хургъя «Диалог» яхача дискуссионни политически клуба «Республика рынкага бодача наькъ тӀа яьннай» яхача темагӀа йола заседани.

Ва безам мел бар КПСС Нохч - ГӀалгӀай рескома общественно - политически центре хьех оаха: адрес: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 12.

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

ГОБАЬККХА ГОМ ОТТАБАЬБ

е Грозне Нобелал тӀех мишта баьннаб

Экологически хьалашка диллача Грозный дикагӀчарех йоацилга дукха хана денз хьа ховш да. ХӀаьта а цунах грозненцашта хулаш оатто яц.

Городера фо цӀена хулга керттерча даькъе «Грознефтеоргсинтез» (ПОГНОС) яхача производственни объединене гӀулакхашка хьежжа да. Цо араухийташ йола бӀеха хьаж ерригнех а 80—85 процент я. Масала, соахка, ПОГНОС-а предприятеша фега яхийтай зуламеча веществай 230,3 эзар тонн, хӀаьта из ПДК боарамал дуккха а тӀех я.

Республикански санитарни службо оарц доаха массагӀа шу да, цхьабакъда, цо яхар дӀахозаш саг вац. «АГИСмогашал» яхача автоматизированни пачхьалкхен информационни система лоархӀамегӀа, Грозне бахача наха цамагараш тӀа-тӀа дукхагӀа хул, хӀаьта соахка зуламеча дестамашка, садоахача органашта хулача лазарашка, ишемически а кхыча а лазарашка диллача ерригача Союзерчул вогӀча хьал тӀа а яр из, вешта аьлча уж лазараш даьржад, 2-ззам хац сона, 30-зза дукхагӀа.

Мехкдаьтта чакхдоахарашеи мехкдаьтта химикашеи фо бӀех ца дайтар духьа шоаш чӀоагӀа къахьег яхаш дувцар цхьаккха корта болаш дац. Санитарни службо тӀахьожам лоаттабеча ерригача моттигашка 1988 шера (1987 шераца нийсйича) фецара сероводород 2,4 — 3,3-зза дукхагӀа хиннай, хӀаьта сернисти ангидрид Кирова поселке 1,5-зза дукхагӀа а хинна, ЦДК 3,5-га дӀакхаьчай.

Дукха ха яьккхай вай дикагӀа мелдола хӀама вай общества берашта дӀател яхаш. Цунах чӀоагӀа дог тийша хиннаб грозненцаш а. Цхьабакъда, факташ — къарвеш хӀамаш я. Цар хьахьокх, «къахетамеча вотеша» хьатӀакхувча ноахала мел йоакхо ю. Из къаьстта дика бӀаргагу берий цамагарга хьежача. Мехкдаьтта чакхдоаха заводаш йолча Заводской района гучадаьннад дестамаш 1,2-зза, бронхиальни астма — 3,5-зза, ангинаш 11-зза, хронически бронхит — 3,9-зза дукхагӀа хинна хилар.

Нохч - ГӀалгӀай промыслаех хьурмат доацаш пайда эцаро тишъяьй республика углеводородни бийдал. Цу хьалашка паргӀатта садаха йиш хургмайий аьнна хеталора.

Из гаьна хиннад! Мехкдаьтта чакхдоахача заводашта реконструкци еш латта хӀанз 20 шу даьннад. Миллионаш а миллионаш а ахча дӀаухийташ латт керда гӀирсаш хьалдарга. Масала, малхбузен сибарегӀара мехкдаьтта чакхдаха хьалъяьй ЭЛОУ - АВТ-6 яха йоккха комплекс, ЛЧ-35, ЛЧ-24, Г-43-107 яха установкаш. ХӀанз «сихъяь» юллаш латт «Тенгиз — Грозный» яха мехкдаьтта провод. Хьалхарча аргӀанна теркалдераш ведомственни хьашташ да. ХӀаьта бахача наьха могашал теркалъе безам болаш цхьаккха а вац.

Республике боккха бала а хинна дӀаэттад «Тенгиз» яха дош. Фу лургда цо Грозне бахача наха, цигарча хӀара сага шера цхьацца тонн зуламеча химически веществай кхоачаш хилча?

Ӏалаьмате дегаза хьаж хулаш йола меркаптанови дохьаж доалл тенгизски мехкдаьттах, мел кӀезига из хиларах Ӏотта а дейташ, дог а керчадайташ, корта лоза а боахаш, кхы тайпа лазараш а деш. ХӀаьта из дукхагӀа Ӏайча: цо дега-пхаьний системана Ӏоткъам бу, дегӀа зулам бодабу, ка эгар, кхыметтел са ца доаккхийташ ве а вув. Иштта «совгӀаташ» да-кх «Грознефтеоргсинтез» яхача объединене са мехкахошта кийчдераш.

ХӀаьта Нохч-ГӀалгӀайчен Госкомприрода лоархӀамегӀа, 3 миллион тонн тенгизски мехкдаьтта чакхдоахаш хилча шера феца хьалъухийташ дола меркаптанови сера, нагахьа санна мехкдаьттаца дерригa а лаьрхӀача, из ши процент мара ца хилча а, 25—30 тоннага дӀакхоач, тӀаккха ПДК города феца дуккха а дукхагӀа хул (хӀаьта ПДК боарам — 0,000009 мг/м³).

БӀаь шу хьалхагӀа Альфред Нобель грозненски мехкдаьтта доалла моттиг тахка волавеннача хана, цунна вӀалла дага а деха хинна хургдац город нreceived штал дегӀайоагӀарг ма йий аьнна. Цун сакхийнадале тамаш я мехкдаьтта чакхдоахача заводашта гоннахьа нах баха цӀеношхьалъоттаргхиларах.

ТӀаккха хӀанз миштад? Из дӀаваьнначул тӀехьагӀа бӀаь шу даьлча, лакхелаттача хьакимаша еш решенеш я цхьаяраш Нобела ханара а йолаш йолча хӀанзарча установкашка тенгизски мехкдаьтта чакхдаха яхаш. Уж цу балха лаьрхӀа а мичай. ХӀаьта меркаптана миллиграмма цхьа миллионаллагӀа долча даькъа кхоачам ба километр гаьна хьаж дӀакхетара. Циггача дӀауйлаел оаш кхоана Грозне хургдолча экологически хьала.

Теркал ца деш дита йиш яц мехкдаьтта чакхдоахачеи химическии заводашка зенерча хьалашка берригача болх беча нахах 55 процент кхалнах хилар а царех 64 процент бараш бийсанарча сменагӀа болх беш хилар а.

Цхьабакъда, мехкдаьтта чакхдоахача моттигий кулгалхоштеи царна керте латтарийи сатец. Тайп-тайпара бехказлонаш лех цар, шоашта болча аьттонна саг тешаргвола бахьанаш лех.

«Тенгиз-Грозный» мехкдаьтта провод — пачхьалкхен заказ да, цудухьа хьалбеш латта гӀирс соцабарах бола цун соцам кхоачаш бе йиш йолаш яц трест», — аьнна деш вай «Грознефтепроводстрой» яхача тресто республикански санитарно-профилактически объединене цӀерагӀа дайта жоп.

«СССР Миннефтепромодех шугара оттадаь бахьанаш теркалдар а «Тенгиз-Грозный» мехкдаьтта провод йиллара бийхка никъ хьабастар а», — Нохч-ГӀалгӀайчен керттерча санитарни лора тӀадулл Миннефтепрома министра заместитела С. М. Топлова.

Иохкаш латтача магистральни мехкдаьтта проводий объединенни дирекци раьза яц республика керттерча санитарни лоро баьча соцама, хӀана аьлча, «из ца юллийташ соцаяро Ӏалаьмате доккха материальни зе дергда пачхьалкхенна».

Хьона, газет дешаш вар, ма хеталахь углеводородни бийдал мехка мел чӀоагӀа эш санслужбана хац аьле. Хайна а Ӏай из! ХӀаьта а мехкдаьтта Ӏазап ца эзача ца боалаш мичаб нах. Са, противогазашка гӀолла ца а доахаш, кер буззаш дахадезаш ма бий уж. ХӀаьта цу гӀулакха газ Ӏайнача моттигера кхычахьа баха дӀабахийтанза баргбац 50 эзар саг совгӀа нах, кӀезиг-кӀезига хьош городал араяьха Грознера дӀаяхьа еза мехкдаьтта чакхдоахеи мехкдаьттахимическии комплексаш. ХӀаьта эггара керттердар — города предприятешка чакхдоахаш дола тенгизски мехкдаьтта кхы чакхдоахаргдоацаш соцаде деза.

Мехкдаьтта чакхдоахараш бакъбеш яздаьдар «Правда» яхача газето 1990 шера 11 ноябре «Тенгизски хьовзамах хетар» яхача статья тӀа. Цу тӀа Ӏоттар ю: «мехкдаьтта провод йилла аьнна оттаьча проектагӀа лаьрхӀадар мехкдаьтта Грозне дӀачуухийталга, цхьабакъда, трубопровод хӀанз а кийча яц».

Селлара йоккха авторитет йолаш йолча органо хьалльацача специалисташа къар ца луча санитарни служба болхлошта духьала керда атакаш йолаяьй, хӀанз йолаеш уж шоашта мутӀахьа бе дагахьа. ФуннагӀа моллагӀа даь Тенгиза мехкдаьтта Грозне хьачукхоачаде гӀерт. СПО болхлой хӀанз цкъарчоа шоай хурдаь духьалъэттаб. ЮхаяргӀйолаш яц республика Ӏалам лорадара комитет а.

— Тхо юхадовла лаьрхӀа дац, — йоах комитета председатела заместитела Анатолий Иванович Мулина, — тхона цхьанне а мунъа лургбац Грознерча бахархой хьапташ тесса дита. Цхьабакъда, хоам хиннаб, тхоах лочкъа а даь, къайлагӀа, барт вӀашагӀболлаш я мехкдаьттан химически промышленноста Министерство, аьнна. Селлара чӀоагӀа низ тӀалатташ хилча, дукха духьала лоатталургйолий-хьогӀ из?

...Бийса яхача хана со ер материал язъеш вагӀа, дийла латтача форточках цӀагӀа чуяьлар дуфечоа вӀалла тара йоаца, цу тайпара из ма йий аьнна кхыметтел Нобела а дага ца хинна хьаж. ДӀахо а наьха санна дукха араухийташ я зуламе веществаш. Аз се вагӀача цӀен форточка дӀакъайлар. ТӀаккха, цунца къоастаюлургйий проблема?

Г. Грозный.
Город Грозный.

ГӀапур БОКОВ,
«Медицинская газета» соб. корр.

(1990 ш. 16 декабре арадаьннача «Медицинская газета» тӀара).

ХЬАМСАРА НОВКЪОСТИЙ!

Нохч-ГӀалгӀай пачхьалкхен филармоне дӀахойт халкъа илле, музыка, халхара театре болх бе а говзал дӀахо лакхъе а дӀаэцилга.

Вокальни даннеш йолаш а къаман инструменташ лакха ховш а бола нах бахка мегаргба Госфилармоне дирекци йолча.

Ца кхетар хатта мегаргда телефонаца: 22-76-59.

БАХАЧА НАЬХА ТЕРКАМГА!

Электрически сетий Грозненски предприяте дӀахойт берригача абоненташка йоагаьча электроэнергех йолча расчеташка сихха хьажанза баргбоацилга, хӀаьта тӀадиса декхар дӀатакха а деза.

1990 шера 25 декабрь хьатӀакхачалехьа йолча хана из дерригa чакх ца доаккхе кхы тӀа хоам ца беш электроэнерги соцаергья, хӀаьта цу хьакъехьа йола цхьаккха претензи 25 декабрал тӀехьагӀа хьатӀа а эцаргьяц.

Сурто бехк бу

Оаха лоархӀаш дола шо, тха газет дешараш! Укх сурто шо а республике бахараш а оарцагӀбаха беза. Вайна массаза а бӀаргагу города юкъе, улицашка, Грозне гӀолла чакхдоалача Шолжа гӀолла Ӏокхийса нувхаш.

Гонахьара Ӏалам бӀехдеш йола моттигаш дӀаяржаш латт, ракови дестамо санна унзара а воахаш. Тха фотокорреспондента И. Плиева сурта тӀа шоана гу Черноречерча хьунагӀа — города мела хий телача моттигера керда йолаяь кхалаж. ХӀаьта вайна ма хой, деза грозненцаш, Ӏай а аьхкий а мала хий доацаш город сагота мишта хьувз.

Хабараш дита а дита, гӀулакхага хьожаре бакъахьа дар. Бехке бараш бехктоккхаме оза ха хьакхаьчай. Вай правительствай депутаташеи лира закон арадаккха деза Ӏалама зулам дераш бе боагӀача тайпара бехк бе йиш хилийтар духьа.

И. ПЛИЕВА сурт.

ТЕЛЕВИДЕНИ

20 ДЕКАБРЬ, ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — «На темной стороне Луны». Художественни фильм. 4-гӀа сери.
9.45 — «Иллюзионни аттракцион».
10.05 — Хьайбай дуне.
11.05 — Мультфильм.
11.25 — Берий сахьат (английски меттала урок а луш).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматех йола дунен чемпионат.
16.30 — ТСН.
16.45 — Дагадоацаш йола ракурс «Экологии ИГБ-и».
17.00 — Чемпионий хьехамаш.
17.45 — «Знание» яхача общества герга истол. Союзни договорах йолча Закона проектах льаьца дувц.
18.30 — Ха.
19.00 — «Доктор Айболит». Мультфильм. 7-гӀа сери.
19.10 — «...16 шу даланза а бокхагӀа бараш а».
19.55 — Диц ма делахь илли. «Бокхачарна а бераша а».
20.05 — «Все реки текут» яха художественни фильм. 4-гӀа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — МВД сводкаех.
21.55 — П. Доминго, Л. Паваротти, Х. Карререса даькъа а лоацаш йола Римера концерт.
23.50 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Ӏуйрийнара гимнастика.
8.15, 9.25 — «Автопортрет». Ӏилман-популярни фильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 2-гӀа класс.
8.55 — Испански мотт. I-ча шера Ӏомабераштa.
10.05 — Испански мотт. 2-ча шера Ӏомабераштa.
10.35, 11.35 — Биологи. 8-гӀа класс.
11.05 — Эрсий мотт.
12.05 — ШозлагӀа хьокхаш дола телефильма сеанс. «Жду и надеюсь». 2-гӀа сери.
13.10 — Ритмически гимнастика.
14.55 — Хоккей. «Известия» яхача газета приз яккхара йола дунен халхъашта юкъера турнир. Чехословаке сборни — Финлянде сборни.
17.30 — Передачай программа.
17.35 — Ӷуччахь дийцача (Сунженски района социально-экономически проблемех) (гӀалгӀай меттала).
18.35 — «Тамаший гӀа». Телефильм.
18.45 — «Хувцамий наьныехь». (Оаха яьча выступленей лерагӀа) (нохчий меттала).
19.20 — Ашарий открытка.
19.30 — НПП.
20.05 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.20 — Хоккей. «Известия» яхача газета приз яккхарах йола дунен халхъашта юкъера турнир. Канада сборни — СССР-а сборни.
21.40 — Халкъа депутатий йиълагӀча съезде.

21 ДЕКАБРЬ, ПӀАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — Мультфильмаш
9.05 — «Ступень к Парнасу».
9.20 — «Дош» яха литературно-художественни программа приложени. Яздархочун В. Кожинова книжкаш дешараца вӀашагӀкхетар.
11.20 — И. Стравински. 3 даькъах латта симфони.
11.45 — «...16 шу даланза а бокхагӀа бараш а».
12.30 — Ха.
16.30 — ТСН.
16.45 — «Мальта. ДоттагӀлен цӀей» Мальте хиннача Российски культура месячниках льаьца.
17.20 — Московски трио дӀалохк.
17.45 — Нагахьа шоана... даьннадале.
18.30 — «Мишта декъаргда миллиардаш» Ямала промышленни освоене проблемех льаьца.
19.30 — «Дошо антилопа». Мультфильм.
20.00 — ВИДо йовзийт: «Программа 500», «Капитал-шоу», «Поле чудес».
21.00 — Ха.
21.40 — СССР-а правительстве.
21.50 — Из хиннад... хиннад...
22.10 — Коллаж.
22.15 — ВИДо йовзийт: «Взгляд», «Веди», МТВ. Перерыве (23.55) — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Ӏуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Фламинго». Ӏилман-популярни фильм.
8.35, 9.40 — Литература. 5 класс.
9.00 — Английски мотт. 1-ча шера Ӏомабераштa.
9.30 — «Реберсинг». Ӏилман-популярни фильм.
10.05 — Английски мотт. 2-ча шера Ӏомабераштa.
10.35, 11.35 — Литература. 6-гӀа класс.
11.05 — «Вилнофика». Передача 9-гӀа.
12.05 — ШозлагӀа хьокхаш дола сеанс. «Ялхайттача городера ялхайтта йоӀ» (Венгри, 1984 ш.).
14.55 — Хоккей. «Известия» яхача газета приз яккхарах йола дунен халхъашта юкъера турнир. Финлянде сборни — Швеце сборни.
17.30 — Фигурни катани. СССР-а чемпионат парни катани. Шин лоӀамагӀа йола программа.
18.15 — Передачай программа.
18.17 — Ашарий открыткаш.
18.25 — НПП.
19.00 — «Силуэта» коллективаца вӀашагӀкхетар. Музыкальни программа (нохчий меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Хоккей. «Известия» яхача газета приз яккхарах йола дунен халхъашта юкъера турнир. СССР-а сборни — ЧСФР сборни.
21.00 — Ха. Сурдопереводаца.
21.40 — СССР-а халкъа депутатий йиълагӀча съезде.

РАДИО

20 ДЕКАБРЬ, ЕРА

7.30 — Муамаш. ДоагӀа къамаьл.
7.40 — 8.00 — Истори оагӀонаш (нохчий меттала).
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30—9.00 — Р. Паскаева музыка.
11.15 — «Даймохк» (гӀалгӀай меттала).
11.30 — «Грозне гӀолла микрофонаца».
11.50—12.00 — «ДоттагӀал» (ноагӀой меттала).
11.15 — Дунен юкъара обзорени (гӀалгӀай меттала).
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30—9.00 — Нагерманова Ибрагима дӀалохк.
7.45 — Хоамаш.
7.55—8.00 — Музыка. Хаоттам.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала).
18.30 — 19.00 — Халкъа ашараш.

21 ДЕКАБРЬ, ПӀАЬРАСКА

7.30 — Муамаш. «Юртара Ӏуйренаш».
7.45—8.00 — Уйла а болха а кердачох (нохчий меттала).
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Болхлочун уйлаш.
8.40 — Реклама.
8.45—9.00 — Кагийча наьха оаз (гӀалгӀай меттала).
11.15—12.00 — Художественни самодеятельноста доакъошхой концерт.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — ЦӀаьнхаза къахетамех.
17.31 — «ЦӀе сийгаш» (гӀалгӀай меттала).
17.46 — Халкъа музыкай концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гӀалгӀай меттала).
18.30 — Музыка.
18.40—19.00 — КӀуж боагӀараши вайи.

Хаоттам

Тахан республике гӀоллен Грознен хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, къулбаседа - малхбузехьара секунде 0—5 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике —4 +1, Грозне —1 —3 градус йолаш хилен тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, тайп-тайпарча оагӀонашкахьара секунде 3—7 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана —9 —14, дийнахьа —4 +1 градус йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

«СВЕТ» Газета Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской Республики

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-75; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92.

Заказ № 3475.